ISTORIA PSIHOLOGIEI

Titular disciplină: Prof.univ.dr. GRIGORE NICOLA

Disciplina Istoria Psihologiei urmăreşte să releve studenților evoluția psihologiei, atât din perspectiva ideației psihologice care se regăseşte la filosofii antici, la cei din Evul Mediu, Renaştere şi Iluminism, cât şi din perspectivă ştiințifică, începând cu înființarea primului Laborator de psihologie experimentală (1879 - Leipzig) şi până în actualitate. Cursul reliefează traseul evolutiv al conceptelor psihologice şi modul în care acestea se regăsesc în diferite paradigme sau curente psihologice, inclusiv în psihologia românească. Perspectiva istorică oferă studenților posibilitatea de a înțelege: o serie de paralele conceptuale, dar şi strict istorice, dând posibilitatea unei abordări holiste a fenomenului de evoluție a gândirii umane, curentele mari ale cercetării şi teoriei psihologice şi principalele lor personalități, istoricul dezvoltării psihologiei în România.

PARTEA I

I. INTRODUCERE

În istorie identificăm baza pe care ştiința psihologică de astăzi a cumulat treptat cinci principii de determinism în funcționarea psihicului uman:

1) *Principiul determinării biologice*, în dublu sens:
   a) psihicul este o funcție a sistemului nervos ce constă în orientarea “sub formă de imagini” a lumii obiective (interne şi externe);
   b) psihicul este forma superioară de reglaj a relației individului cu mediul, îndeplinind astfel o funcție de adaptare, deci de “problem solving” pentru supraviețuire;
2) *Principiul determinării sociale*: homo sapiens este diferit de restul lumii vii prin faptul că “înmagazinează” şi “împrumută” experiență de specie. Uneltele, limbajul, conceptele, algoritmii, valențele obiectelor, chiar expresiile emoționale, mecanismele de decentrare şi empatie, chiar tot ce a putut acumula omenirea în suta-milenara ei existență sunt însuşite, folosite şi dezvoltate de ființa umană în context social.
3) *Principiul dezvoltării*: orice funcție psihică este supusă principiului învățării şi dezvoltării; nici un fenomen, stare sau competență nu poate căpăta o explicație suficientă fără aportul experienței căpătate prin interacțiunea Subiect-mediu. Psihicul este nu numai un service al acestei interacțiuni, ci şi un beneficiar. Orice funcție psihică se dezvoltă în timpul vieții, fiind în fapt produs al dezvoltării. Factorii de progres ai acestui proces țin de particularități neuro-funcționale, mediul de viață, conținuturile şi ritmurile activității.
4) *Principiul acțiunii*: orice organism se află într-un raport activ cu mediul în care trăieşte, psihicul deserveşte acest proces, dar este şi influențat prin conținut şi procesualitate de această interacțiune. La diferite niveluri ale psihismului, în filogenie şi ontogenie, potențialul de activitate este diferit, fiind indicator şi condiție a “orientării în situație”, deci a reglajului psihic. Subiectul uman învață să raporteze scopurile parțiale ale acțiunilor (dispuse în serii continue sau paralele) la scopul ultim al activității.
5) *Principiul funcționării sistemice*. problema unității structural -funcționale a psihicului a fost întotdeauna o preocupare în planurile teoretic şi aplicativ.

Modulele cognitiv, afectiv-motivațional şi volitiv, definite de către Aristotel, apoi nivelurile definite de psihanaliză şi componentele personalității – toate au atributul funcționării în sistem. Demonstrațiile vin în principal din două direcții: cea a tratării genetice şi cea a compensării în caz de disfuncții.

Secolul al XX-lea a fost marcat, printre altele, de naşterea unor ştiințe despre sisteme: consonantismul, sinergetica, cibernetica; instructiv este faptul că toate s-au inspirat din comportamentul ghidat psihic, oferindu-i psihologiei un loc central între celelalte domenii de cunoaştere.

Evoluția psihologiei poate fi urmărită sub mai multe aspecte, nici unul dintre acestea, singur, nefiind suficient pentru constituirea identității unei ştiințe.

1. **Terminologie**. Istoricii au căutat să definească data şi autorul care a folosit prima dată termenul psihologie: unii cred că prioritatea o are Marco Marulik, umanist croat, care l-a folosit în 1506; în 1524, tot el a publicat o carte (primul volum) - "*Psihologia_gândirii umane*"; alții o recunosc la Christian von Wolff, care în 1732 a publicat un tratat de psihologie empirică şi, în 1734, un altul de psihologie rațională.

Terminologia psihologică a cunoscut schimbări în planurile lexical şi semantic, atât sub efectul metodologiei experimentale şi a tehnicilor de prelucrare statistică a datelor, cât şi prin extinderea câmpurilor de aplicație a cunoştințelor de psihologie în industrie, medicină, transporturi, învățământ, artă, comerț, politică etc. În ultima jumătate de veac psihologii s-au familiarizat cu termeni ca *set, învățare latentă, insight, gândire divergentă, model cognitiv, creatologie, reluctanță, disonanță cognitivă, construct, actualizare etc.*

2. **Obiectul de studiu**: Dată fiind multitudinea de forme în care se manifestă psihicul, precum şi diversitatea funcțiilor sale, obiectul psihologiei a fost redefinit adesea, aceasta fiind chiar un element diferențiator al paradigmelor şi şcolilor:

- "ştiința vieții mentale, a condițiilor şi manifestărilor ei" (W.James, 1890);
- "ştiința faptelor de experiență" (O.Külpe, 1893);
- "experiența cognitivă, reactivă şi volitivă manifestă în introspecție" (W.Wundt);
- "ştiința proceselor mentale" (E.B.Titchener);
- "ştiința comportamentului manifest sau ascuns" (J.B.Watson);
- "mecanismele de orientare în sarcină" (P.J.Galperin).

Definirea obiectului psihologiei nu este doar o problemă teoretică, de filosofie a ştiinței. Orice investigație psihologică - şi cu precădere cea experimentală - presupune o concepție mai mult sau mai puțin explicită a "faptului psihic" în contextul amplu al celorlalte aspecte ale situației: etice, estetice, biologice, fiziologice, sociale, etc.

3. **Scopul gândirii psihologice**: la începuturi, în Antichitatea Orientului depărtat şi în cea grecească era evident filosofic; o dată cu înmulțirea ramurilor psihologiei, scopurile se multiplică, devenind tot mai specifice "domeniilor de activitate" sau "de competență". Se urmăresc, deci, legitățile reglajului psihic în domenii desemnate de titulaturi ca: psihologia animală, ecologică, medicală, a muncii, a sportului, a jocului, cognitivă, socială, a artei etc.

4. **Metodologia:** la început dominantă a fost introspecția; combătută pentru subiectivism şi inadecvare, autoobservația a cedat locul observației directe şi instrumentale şi investigației experimentale; ulterior, succese deosebite au înregistrat investigația clinică şi analiza factorială; alte metode: analiza cibernetică-sistemică, analiza de caz, chestionarul şi testul, pentru colectarea de date relative la un eşantion, experimentul formativ, investigarea genetică, metoda gemenilor univitelini etc.

"Istoria psihologiei" a devenit un domeniu ştiinţific distinct, cu drept la "imagine proprie". Din 1964 se publică revista de profil "The journal of history of the behavioral sciences", iar în 1969 s-a înfiinţat "International society for history of psychology". Asociaţiile naţionale de psihologie din multe ţări au secţii de istorie (în A.P.A este "diviziunea" 26); în institutele de cercetări sunt sectoare speciale ce elaborează lucrări de istorie şi pregătesc reuniuni ştiinţifice.

II. GÂNDIREA PSIHOLOGICĂ PREARISTOTELICĂ

Istoricii sistematizează gândirea greacă dinaintea erei noastre în trei perioade:
a) secolele VIII – VI: perioada primitivă; b) secolele VI – III: perioada clasică;
c) secolele III – I: perioada elenistă.

"**Şcoala din Milet**" marchează în sec. al VI-lea î.Hr., trecerea de la ideaţia cosmogonică, antropomorfică şi mistică la reprezentări naturalist–logice despre cauzalitate şi cunoaştere. În una din coloniile greceşti populate de ionieni în Asia Mică, pe ţărmul Mării Egee, era oraşul înfloritor Milet. Aşa-zişii fizicieni, **Thales** (624 – 547 î.Hr.), **Anaximandru** (610 – 545 î.Hr.) şi **Anaximene** (585 – 525 î.Hr.) au formulat o concepţie a unităţii naturii, derivată dintr-un element fundamental, imperisabil şi veşnic, respectiv *apa, infinitul, aerul*. Gândirea lor a fost remarcabilă în matematică, inginerie, astronomie. Deşi nu se referă la texte originale, Aristotel reproduce definirea sufletului dată de către Thales: similar forţei magnetice, sufletul este de natură materială, dar incorporală şi înzestrat cu mişcare; fiind principiul unei mişcări spontane şi eterne, are atributul imortalităţii.

Celebrul filosof şi matematician **Pitagora** este tot ionian sosit în sudul Italiei, la Crotona; se născuse în insula Samos, în anul 584 î.Hr.; figura sa a devenit legendară chiar în timpul vieţii, ca şef al unei secte de sorginte ezoterică şi politică.

Continuator al cosmologiei "fizicienilor" din Milet, Pitagora substituie principiul lui Thales, apa, cu numărul, originea tuturor lucrurilor. Sufletul uman este o parcelă din sufletul universal şi mişcarea universală, sensibilitatea fiind comuna tuturor fiinţelor, apare ca o emanaţie universală.

Tocmai pentru că lucrurile sunt numere, sufletul cunoscător este tot un număr (asemănarea dintre Subiect şi Obiect fiind condiţie a cunoaşterii). Numărul vine în viaţa omului din afară, ca o individuaţie a raţiunii. Animalele, oamenii şi zeii posedă o singură viaţă, un suflet de aceeaşi natură.

"Momentul Pitagora" în istoria gândirii filosofice este considerat cardinal: pentru prima dată se exprimă ideea de lege naturală abstractă ce guvernează viaţa şi universul. Un exemplu de expresie cantitativă a relaţiei dintre fenomene este chiar în domeniul denumit, în veacul al XIX-lea, psihofizică: dependenţa înalţimii unui sunet de lungimea corzii vibratoare ce-l produce.

Heraclit din Efes s-a născut, după unele date, în anul morţii lui Pitagora (504 î.Hr.), în oraşul rămas nedistrus de furia lui Darius (al lui Histaspe) împotriva ionienilor revoltaţi. În "Muzele" (intitulată şi "Despre natură", din care s-au păstrat peste 100 de fragmente) se îmbină cunoscutul materialism ionian (la el "regula" fundamentală este focul) cu principiul contrariilor sau metoda dialectică.

La originea tuturor lucrurilor se află lupta contrariilor; naşterea şi conservarea; viaţa şi dezvoltarea se datoresc echilibrului contrariilor (invocă modelele arcului întins, ziua cu noaptea, vara cu iarna, moartea cu viaţa). Alte trei teme ale dialecticii

lui Heraclit sunt unitatea tuturor lucrurilor, veşnica schimbare şi relativitatea epistemică (acelaşi lucru poate apărea altfel, chiar contrariul său, dacă se schimbă punctul de vedere).

Sufletul este un gen de suflare caldă, uşoară şi uscată, fiind focul sau principiul vieții. Pentru cunoaştere, omul are două facultăți: simțurile şi rațiunea (care dă şi criteriul adevărului, măsura înțelepciunii). Datorită celei de-a doua facultăți, omul poate "descoperi" adevăratele nume ale lucrurilor.

În sudul Italiei, la Elea, pe la mijlocul sec. al VI-lea î.Hr. a apărut o şcoală cu doctrină opusă dialecticii lui Heraclit. **Xenofon**, tot imigrant din Asia Mică, autor de Elegii şi Parodii, fondează *Şcoala Eleată* ce promovează, excelând cu Parmenide, un panteism de factură spiritualistă. Obiectul cunoaşterii este un "invariant" încremenit, neschimbat; ceea ce se schimbă nu poate fi cunoscut decât imperfect, conjunctural.

Între gândirea logică şi cunoaşterea empirică, Parmenide vede o opoziție în problema adevărului. Numai cunoaşterea rațională poate sesiza existența deposedată de orice schimbare calitativă, de mişcare şi devenire. Ontologic, încremenirea, imuabilitatea, pare absurdă, dar tocmai ideea acestei invarianțe a sugerat lui Socrate, Platon şi Aristotel posibilitatea formulării principiilor gândirii raționale.

Democrit din Abdera (460 – 370 î.Hr.) a promovat un determinism materialist în problematica cogniției şi a raportului suflet – corp.

Tot ionian de origine, dar inițiat la Atena şi în numeroase călătorii, este un erudit şi autor în multe domenii: geometrie, cosmologie, psihologie, medicină, botanică, zoologie, muzică. Cum să nu fie interesantă o viziune psihologică a unui asemenea erudit, dintr-o epocă a sofiştilor, deci şi a lui Socrate!

Scrierile sale sunt numeroase, iar două cu titluri majestuoase s-au păstrat aproape în întregime: "*Marea orânduire a lumii*" şi "*Despre natura lumii*". "Materia este una şi e constituită din atomi în mişcare spre varietate infinită" – ideea fundamentală a teoriei lui Democrit, aceasta însemnând, în acelaşi timp, combterea dualismului lui Anaxagora şi a unității absolute şi inerte a eleaților. Atomii şi vidul sunt cele două realuri certe, nepieritoare (căci nici nu au fost create).

"Momentul Democrit" în istoria gândirii este marcat de renunțarea la factori calitativi (cald, rece) sau la cauze motrice exterioare (iubire, discordie, rațiune), pentru instituirea fizicului controlabil, - întinderea şi impenetrabilitatea. La categoriile "necesitate", "legitate", "ordine", Democrit, în susținerea lui Leucip, dascălul său, adaugă "cauzalitatea" (indiferent de termenii folosiți: "motiv", "rațiune", "necesitate").

Datorită vidului, atomii se pot mişca veşnic, producând în acest proces toată diversitatea legăturilor, formelor şi selecțiilor. Variabilitatea este privită simplist: deplasare, asociere şi disociere de atomi.

Sofiştii erau dovada unei noi profesii, constând în discutarea, promovarea, selectarea, argumentarea ideilor; **Protagoras** a fost primul care şi-a atribuit asemenea titulatură şi şi-a meritat-o pe deplin, ca "negustor de înțelepciune". Contemporan cu materialiştii (Leucip şi Democrit), prieten cu Pericle, călător în Grecia Mare şi Sicilia, Protagoras a rămas celebru prin opera filosofică "Despre ființă" (cunoscută şi sub titlurile "Despre adevăr" şi "Discursuri zdrobitoare"), orientată împotriva aleaților.

Un sofist celebru, ca filosof, orator şi teoretician al limbajului a fost **Gorgias**. În psihologia cunoaşterii, el a formulat problema valorii simbolului în cunoaştere şi comunicare: atunci când cunoştințele sunt transmise prin limbaj, deci prin "simboluri auzite", conținuturile senzoriale ale altor organe de simț rămân în afara mesajului; gândirea şi realitatea sunt lucruri distincte, intraductibile unul în altul, dar provocatoare, generatoare de idei, în aceeaşi măsură. Acutizând astfel problematica

epistemologică, pe fondul unui nominalism forțat, sofiştii au contribuit semnificativ la constituirea identității inteligenței verbale şi a gramaticii.

Socrate (469 – 399 î.Hr.) a marcat o reorientare hotărâtoare a gândirii psihologice, de la explicare în termeni de elemente ale mediului, - aer, foc, mişcare a atomilor, - la calități interne ale omului, cum sunt intelectul, conceptul, aspirația, simțul şi reprezentarea fericirii. Noua viziune este sintetic exprimată în imperativul “Cunoaşte-te pe tine însuți!” şi larg elaborată în problematica eticii raționale.

Aristotel consideră că Socrate a pus bazele ştiinței şi aceasta prin *discursurile inductive şi definiția prin general*. Generalizarea apare, pentru prima dată, ca activitate umană, de reducere a incertitudinii, confuziilor, contradicțiilor, pentru a pune capăt stângăciei şi a institui claritatea, siguranța, stabilitatea. Astăzi, ştiind ce înseamnă *celula* pentru biologie şi *atomul* pentru fizică, înțelegem ceea ce a realizat atunci Socrate: categorizarea sau invariantul, elementul constitutiv al cogniției conceptuale, esențial atât în activitatea individuală de orientare şi *problem solving*, cât şi în transmiterea zestrei intelective a homo sapiens-ului.

Viziunea psihologică a lui Socrate este într-un înalt grad provocatoare: după Xenofon, Socrate afirma că sufletul este nemuritor şi că starea sa de nondependență (când nu are nici o trebuință) este de ordin divin.

Gândirea psihologică a lui Platon. Înainte de toate, pentru psihologul timpurilor noastre care se îngrijeşte de respectarea unui cod deontologic, Platon reprezintă un model al discipolului onest care îşi exercită genialitatea cinstindu-şi mentorul; Socrate este redat posterității în adevărata sa grandoare de către Platon, creând astfel în istorie un model al genezei “lumină din lumină”.

Dincolo şi mai presus de relația mentor – discipol, gândirea lui Platon este centrată pe problematică psihologică, pe autocunoaştere şi “adâncuri ale spiritului”.

S-a născut într-o familie aristocratică de rang regal, în anul 428 î.Hr., la Atena (după alte surse, în 427 î.Hr. la Egina). De foarte tânăr a început studii de filosofie, ca la 20 de ani să fie, nu numai elev, dar chiar discipol elevat al lui Socrate.

Platon a extins sfera gândirii umane într-o măsură comparabilă cu ceea ce, în domeniul psihologiei au însemnat paradigmele clasice; problemele formulate de el au incitat gândirea filosofică şi religioasă de-a lungul veacurilor şi au sugerat noi criterii de abordare şi înțelegere a sufletului uman. Mari umanişti ai Renaşterii, ca Morus şi Campanella şi socialişti-utopici ai sec. al XIX-lea (Saint-Simon, Fourier, Owen etc.) au găsit la Platon modele ideale.

Deşi gândirea psihologică a lui Platon, dispersată în numeroase lucrări, se prezintă în termeni metafizici, prin cadrele problematice formulate avem elementele unui sistem: în privința raportului suflet – corp, în "Fedon" se afirmă întâietatea primului real, în "Timen" şi "Republica" sunt definite trei suflete, cu funcții distincte la nivelele capului, pieptului şi abdomenului; o viziune asupra afectivității o găsim în "Fileb" şi "Banchetul", distingând dimensiunile divină şi organică; în "Republica" (IV, V, VII) găsim abordări ale cogniției.

În senzații şi percepții, efecte directe ale raportului Subiect – Obiect, nu putem avea decât semne ale realității, nu realitatea ca atare. Acțiunile externe asupra organelor de simț transmit sufletului date şi impresii prin intermediul corpului. Vederea are specificul transmiterii confluente a luminii de la obiect la ochi şi de la ochi la obiect; noaptea, această întâlnire este blocată. Platon remarcă şi posibilitatea senzațiilor subliminale, explicate printr-o mai redusă intensitate a influxurilor exterioare ce nu reuşesc să treacă din corp în suflet.

Referitor la valoarea de adevăr a datelor despre lumea exterioară, Platon ne-a lăsat cea mai convingătoare şi originală metaforă a idealismului obiectiv, “mitul

peşterii”: obiectele ce se perindă prin fața peşterii sunt sesizate de noi, cei dinăuntru, ca nişte umbre pe peretele opus intrării; înțelegem ceva din natura lucrurilor originale prin raportarea senzațiilor la noțiuni primitive sau patternuri ideative existente aprioric în spiritul nostru.

De aici, principala teză a lui Platon: ideile (şi nu lucrurile) au o existență reală şi primordială, reprezentând “cauza exemplară a ceea ce este constant în natură” (Aristotel, "Metafizica", XII, 242). Caracterul sistemic al orientării omului în diversitatea lumii este asigurat de ierarhia ideilor. Cea mai generală este “existența”, manifestată în planul cunoaşterii ca “adevăr” (obiectul cel mai general în cogniție); subordonate “existenței”, sunt ideile de distincție (acelaşi – altul, asemănător – deosebit, egal – inegal în materie de spațiu, timp, mişcare, repaus, etc.); fenomenele psihice ocupă planul următor al derivărilor. Continuând abordarea etică a lui Socrate, “existența” este identificată cu Unitatea şi Binele, iar acestea împreună generează Frumosul.

Teza centrală a idealismului obiectiv: ideile sunt cunoscute în mod virtual spiritului nostru, din existențe anterioare; cunoaşterea nu este decât o revelație a restituirii spirituale, o reintrare în posesia ideilor, proces doar facilitat de contactul cu lumea sensibilă şi de receptarea discursurilor.

Metafora folosită în "Fileb" (39 a) este edificatoare pentru viziunea lui Platon asupra memoriei empirice: sufletul este o carte în care memoria, ca un scrib, consemnează ceea ce dictează simțurile şi chiar ilustrează conțnuturile cu imagini. La memoria empirică raportează şi asociația ideilor; o numeşte reminiscență şi o explică prin contiguitate şi asemănare.

Elanul creativ este raportat nu la imaginație, ci la aptitudini şi talenitudini şi talendivină a omului şi chiar demonică. Harul poetic este descris tot ca un delir, dar de o altă natură: poetul trăieşte simultan şi total (cu pierderea memoriei, gândirii şi rațiunii) iubirea de adevăr şi de frumos. Filosoful, ca şi poetul, realizează sinteza dintre Adevăr şi Frumos, iar prin aceasta sufletul său ascultă de “principiul pornirilor generoase”, morale şi neviolente.

III. ARISTOTEL – FONDATORUL PSIHOLOGIEI ŞTIINȚIFICE

Plasând psyche-ul omenesc în cadrul larg al naturii, cercetându-i principiile şi cauzele (scopul suprem al cunoaşterii), Aristotel ne apare astăzi ca pionier al paradigmei funcționaliste (opus deci dualismului suflet - viață biologică, promovat de Platon). Valoarea istorică, îndelung validată, a ştiinței aristotelice despre suflet, rezidă în afirmarea *unității funcțiilor spirituale şi vitale:* sufletul este acea *formă* (calitate, însuşire, proprietate) a substanței (corpului) care îndeplineşte trei funcții necesare vieții: nutritivă, senzitivă si rațională.

Sufletul şi corpul, consideră Aristotel, sunt într-o relație funcțională de tipul ochi-vedere. Conceptul “entelehie” a fost o invenție a lui Aristotel utilizată în definirea concisă a principiului activității, adică al generării diferențelor calitative (sau, cum se zice astăzi în psihologia umanistă, principiul *actualizării*, al dezvoltării în trepte); sintagmele “potența în act” şi “entitate individuală umană” se înțeleg astăzi ca funcționalitate, calitate de a realiza ceva. Aristotel însuşi defineşte principala funcție sau facultate a psihicului: discernământul prin simțire şi gândire. Axând cogniția, contrar lui Platon, pe coordonate ontologice (nu există cunoaştere fără referire la corpuri), simțirea are preemțiune, formele sensibile sunt la originea obiectelor inteligibile. Peste secole, *empirismul englez* declara că “nimic nu există în intelect care să nu fi fost mai înainte în simțuri “, iar după alte secole, o pleiadă de

psihologi, de la P.Janet la P.I.Galperin, definesc modelul psihologic al sufletului prin conceptul de *orientare*, procesare a datelor în vederea stăpânirii raportului activ dintre organism şi mediu.

1. Viața şi opera.

Aristotel s-a născut în anul 384 î.Hr. în oraşul Stagira din sudul Traciei, într-o familie elevată, cu preocupari pentru cercetarea empirică a ființelor; tatăl său fusese medic la curtea regelui Macedoniei, Amintas al II-lea.

La câțiva ani după decesul tatălui său, când avea 17 ani, Aristotel apare la Atena ca elev al Academiei lui Platon, unde va ramâne 20 de ani, de fapt până la moartea maestrului, în 347 î.Hr. Se remarcă drept un elev eminent şi ascultător, cu unele producții dominate de platonism, remarcate elogios de către mentor. Elaborările originale încep însă după moartea lui Platon, purtând o puternica amprentă a cercetării directe a naturii, fară însă a slăbi respectul pentru filosoful-dascăl ("Îmi este prieten Platon, dar şi mai prieten îmi este adevarul"- celebra formulă reținută de auditorii lui Aristotel).

Peste cinci ani, Aristotel este angajat la curtea regelui Filip al Macedoniei, ca educator al tânărului Alexandru. Între timp, se căsătorise în oraşul Assos, de pe coasta de apus a Asiei Mici, unde se retrăsese după dispariția mentorului său. Deşi şi-a petrecut tinerețea în marea capitală Atena, acum traieşte şi studiază într-un cadru natural mistic, în apropiere de vechea capitală a Macedoniei, Pella.

În anul 336 î.e.n., prin decesul regelui Filip, tronul este ocupat de Alexandru, astfel că Aristotel – dascălul se întoarce la Atena ca favorit, iar peste doi ani deschide aici o şcoală proprie, numită Lyceu (dupa numele templului din apropiere dedicat lui Apollon Lykeios). Este un fel de universitate cu institut de cercetare, astfel că pregătirea cursanților are elemente de studiu, cercetare şi creație. În acest cadru mentoral se elaborează treptat opera uriaşă a lui Aristotel.

Dedicându-se creației ştiințifice, în condiții excelent asigurate în anii ascensiunii lui Alexandru Macedon, Aristotel devine şi personalitate publică, susținător al mişcării politice promacedoniene, de unificare a micilor state greceşti sub forța ofensivă a lui Alexandru.

Această latură a vieții marelui enciclopedist avea să-i aducă amărăciunea sfârşitului în exil, în oraşul Malcis din Eubeea, la numai un an dupa moartea lui Alexandru Macedon, deci în 322 î.Hr.

Opera scrisă a lui Aristotel conține două genuri de lucrări: *exoterice*, destinate publicului (unele, zise acroamatice, erau adresate auditoriului selectat) şi *esoterice*, pentru uzul intern din Lyceu. Numai cele din urmă au ajuns până la noi, cu intermitențe de secole, modificări (intenționate sau nu), suprapuneri, necizelări. Prin numeroase eforturi de analiză, în mulțimea de peste 1000 de manuscrise, s-a stabilit o ordine. După operele de tinerețe, cu puternica tentă a magistrului Platon, identitatea aristotelică începe să se remarce prin lucrările de logică, metafizică, ştiințele naturii, psihologie şi gnoseologie, politică, etică şi estetică.

Însuşindu-şi în Academia lui Platon metoda dialectică (avea abia 17 ani când mentorul avea 60), a exersat-o timp de 20 de ani ca discipol, confruntându-se cu "teoria ideilor" şi, sesizând teze platoniciene nondialectice, slabe conexiuni între multe filosofeme ale acestora, recursul la mit ca argument, dar şi nuanțe în spiritul critic al lui Platon cand se referă la sine şi la alții.

În maniera firească a unui dascăl conştiincios, Aristotel preia concepția predecesorilor despre "însuflețit", cu atributele miscării, simțirii şi necorporalității. Se referă cu respect academic la Democrit ("sufletul este un fel de foc şi caldură"), la Leucip ("figurile sferice sunt suflet, având capacitatea de a se mişca pe sine"), la

consensul filosofilor antici asupra faptului că sufletul este “factorul cel mai capabil de mişcare “. După ce defineşte patru tipuri de mişcare (deplasare, alterare, micşorare şi creştere), susține unitatea suflet-corp şi dă o conotație metafizică a mişcării: “cugetarea este mişcarea intelectului, precum rotirea e mişcarea cercului”. Ideea este dezvoltată cu secvența în legătură cu prioritatea subiectului pentru ştiință şi cu raportul suflet-intelect-corp: “ar fi mai corect sa spunem, nu că sufletul se înduioşează, învață sau discerne, ci că omul le face prin suflet”; “De bună seamă, intelectul e ceva mai aproape de divin şi nesupus afecțiunii”.

Preocupat de definirea psihicului ca natură psihofizică, Aristotel relevă funcțiile de hranire, simțire, gândire şi mişcare; prima dintre acestea este o condiție elementară, astfel că şi plantele intră în sfera însuflețitului.

Abordând “puterile sufleteşti” sau “facultățile sufletului”, Aristotel face de fapt un gen de psihologie comparată şi diferențială la trei niveluri: plantă, vietate şi om. Ordinea este dictată de înțelegerea cauzală şi sistemică: simțirea nu poate exista fără hrănire, simțirea presupune plăcere şi durere şi pe baza lor, nazuință spre un scop. De mare utilitate pentru viitorul psihologiei este distincția potențial-actual, învățare-dezvoltare, învățare-instruire.

Tratarea simțurilor începe cu definirea obiectului (practică uzuală în psihologia modernă), de aici trecând la particularități, tipuri, moduri de funcționare şi praguri senzoriale. Dintre toate simțurile, pipăitul are mai multe note calitative, în special o mai mare arie de cunoaştere şi de implicare în aşa-zisele “obiecte comune” (cald-rece, uscat-umed, neted-aspru, greu-uşor etc.); este singurul simț care asigură o receptare directă, celelalte având nevoie de medii: aer, apă etc.

Intelectul nu e amestecat, <nu se confundă > cu corpul, ci reprezintă un potential al sufletului de a gândi şi concepe; nu este un organ corporal, comparabil cu organul senzitiv; datorită corporalității, *simțirea are praguri*.

O secvență memorabilă a operei lui Aristotel este respingerea ideii orfico-platoniciană a imortalității sufletului; a definit ca nemuritoare doar o parte a sufletului, superioară, “cea mai demnă”, intelectul activ; el conferă tuturor lucrurilor o formă (s-a specificat mai sus conotația acestui termen). Acest atribut este precizat de teza că intelectul activ nu posedă cunoştințe date, ci le obține în procesul cunoaşterii; definindu-l în spiritul mentorului său, Platon, ca o nazuință a omenirii spre cunoaştere absolută, nemurire sau divinitate, se trece la operaționalizare când se afirmă că “intelectul activ” determină pe cel pasiv să treacă la acte.

IV. PSIHOLOGIA ÎN GÂNDIREA MEDICALĂ ANTICĂ

Istoria psihologiei este tributară lui Hipocrate înainte de toate pentru faptul că el este primul care operează distincția dintre tratamentul medical (şi fiziologie) şi conceptualizarea filosofică, apelând la raționament şi observație.

Hipocrate din Cos, născut în 460 î.Hr. în Cos, unde era un sanatoriu celebru, pe coasta occidentală a Asiei Mici, a fost contemporan cu Democrit, Socrate, Platon şi Aristotel.

Marele număr de scrieri ale lui Hipocrate sunt cuprinse în “Corpus hippocraticus”. În 1839 – 1853, la Paris, au fost publicate 10 volume ale lui Hipocrate. Însoțită de comentariile lui Galen, concepția medicală a lui Hipocrate a constituit baza învățământului medical până în epoca modernă.

Conotațiile psihologice ale operei lui Hipocrate.

- *Noțiunea de mediu*: anotimpurile, temperatura, apele şi dispunerea localităților sunt cauze ale maladiilor. Hipocrate are o lucrare specială pe această temă: “Despre aer, ape şi locuri”. Poziția geografică predispune la maladii specifice; de exemplu, localitățile expuse spre Nord, cu aer uscat şi rece, favorizează o viață lungă, apetituri dezvoltate, pubertate târzie, rezistență la boli, vigurozitate, dar predispun la pneumonii. Climatul şi solul condiționează temperamentele şi caracterele oamenilor: țările muntoase, cu păduri şi umiditate, determină un temperament diferit de cel al ținuturilor uscate şi uşoare. Climatul uniform generează indolența.

- *Umorismul* – cauză a comportamentului. Erau cunoscute patru umori: sângele, limfa, bila galbena şi bila neagră. Ele pot fi în echilibru (proporțional), ceea ce corespunde stării de sănătate, sau în dezechilibru, ceea ce înseamnă boală, îndepărtare de la legile naturale. De exemplu, amestecul sângelui cu limfa produce frigurile, excesul de bilă este cauza febrei. La rândul lor, dezechilibrele sunt produse şi restabilite de natură, fie ea internă, proprie organismului, fie externă. Nu există boli divine, sau cauzate de zei. Simptomatologia clinică a devenit o ştiință şi Hipocrat i-a dedicat un tratat, în care promovează cunoscutul principiu “nu există boli, ci bolnavi”.

Această formulă a avut o mai mare rezonanță prin trimitere la temperamente care, în mod natural, sunt expresia comportamentală a predominării uneia dintre cele patru umori: o anumită medicamentație poate fi eficientă pentru un temperament şi nu pentru altul. Concepția temperamentelor cu bază umorală a fost preluată de continuatorii lui Hipocrate, chiar când centre ale ştiinței şi practicii medicale au devenit Alexandria şi Roma.

Preluând de la Aristotel distincția suflet – spirit, precum şi cele trei facultăți ale vieții sufleteşti, cu experiența sa de chirurg şi farmacist, Galen abandonează cordiocentrismul, argumentând că senzațiile, limbajul şi comanda volitivă îşi au sediul în creier. Întrucât admitea totuşi că inima este sediul pasiunilor şi al mişcărilor involuntare, a definit un nivel inferior al sufletului, legat de viscere, de aceeaşi natură la om şi animale. Ca gânditor al cauzalității, dar şi logician şi filosof, Galen îşi pune probleme asupra fiziologiei vârstelor şi a mecanismului prin care, în timpul somnului, atât sensibilitatea cât şi conştiința dispar.

V. EMPIRISMUL ANTICHITĂȚII

Cu o operă vastă de peste 300 de volume şi cu pretenții declarate de autodidact şi novator, **Epicur** este gânditorul promotor al acestei concepții. S-a născut în Samos, din familie ateniană (tată – învățător, mamă – magiciană), în anul 341 î.Hr. (a venit la Atena la 18 ani, pentru serviciul militar, în anul morții lui Aristotel). Potrivit tradiției cunoscute a sofiştilor, a profesat ca “dascăl de filosofie” în mai multe centre din Asia Mică. A fost atras de opera lui Democrit şi ideile Academiei, deşi îşi arogă originalitate absolută.

Dintre numeroasele sale lucrări, Diogene Laertios (în sec.III) consemnează titluri, evident, multe de metafizică, dar şi pe tematică psihologică: "Despre văz", "Despre pipăit", "Despre imagini", "Despre percepție", "Păreri despre pasiuni", "Despre scop".

În anul 307, la Atena, Epicur deschide o şcoală de filosofie (mai funcționau încă Lyceul şi Academia) – într-o grădină, pe frontispiciul căreia scria: *Oaspete, aici te vei simți bine, aici rezidă plăcerea, binele suprem.*

Opera lui Epicur a avut un destin fericit: scrierile s-au păstrat şi transmis în diferite forme, inclusiv câteva scrisori şi sinteze elaborate de magistrul însuşi (“opinii

principale”), învățătura sa a fost citată frecvent cu acuratețe, însuşită şi practicată în şcoli speciale. Europa Occidentală, începând cu Renaşterea, a cunoscut şi împărtăşit epicureismul mai ales apelând la această operă.

Pentru epicurieni, *ştiința şi prietenia* sunt lucrurile cele mai de preț, pentru că ne eliberează de teama zeilor, morții şi durerii. Meditația şi practica relative la aceste două valori stau în puterea oricui, indiferent de gradul de cultură şi gen.

Epistemologia lui Epicur este axată pe observație şi pe interacțiunea unor atomi, ce produce senzația şi gândirea.

Dincolo şi înainte de rațiune, chiar de la naştere, sufletul uman, ca şi cel animal, cunoaşte plăcerea şi durerea şi spontan începe s-o caute pe prima. Pe această bază, în fapt, viscerală, apar stările emotive, izvorul continuu al vieții psihice, trăirea binelui şi virtuții. Acest determinism reprezintă superioritatea epicureismului în evoluția gândirii psihologice: unitatea psihic – organism.

Toate formele şi produsele cunoaşterii derivă din senzații şi percepții, iar acestea au caracter reflectoriu, redând realitatea autentică. De fapt, obiectele emană nişte particule invizibile (cum este fumul sau mirosul) ce ating şi pătrund în cele cinci organe de simț; pipăitul şi văzul excelează în certitudine. Anumite denaturări ale datelor simțurilor se datoresc amestecului judecăților noastre relative la obiectele redate de ele. Excepția de la caracterul obiectiv al datelor senzoriale o constituie *gustul* – acesta nu există în lucruri, fiind o impresie subiectivă, deoarece un aliment poate fi plăcut pentru cineva şi dizgrațios pentru altcineva.

Persistența unor senzații dă *anticipația* sau prenoțiunea (astăzi această cogniție este numită reprezentare). Funcția anticipației este formularea de judecăți care depăşesc experiența prezentă. Corectitudinea acestora poate fi dată tot de senzații.

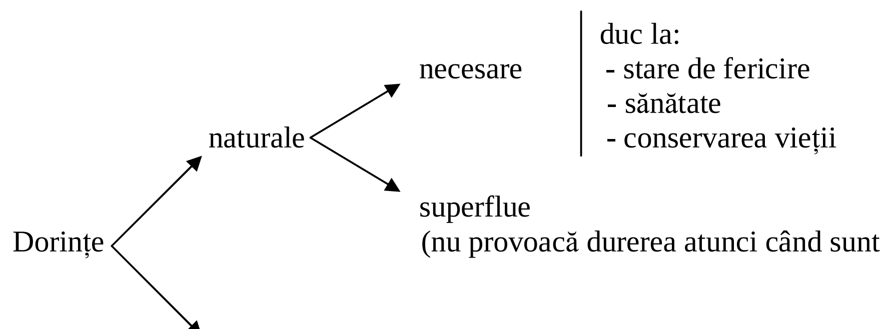
Combinarea datelor senzoriale persistente se face prin asemănare şi analogie. Sunt şi prenoțiuni generale, utile în procedeele raționale: noțiunea de existență, de ființă ca totalitate, cauză şi efect, devenire, hazard, necesitate şi libertate, determinism, infinit, scop. Toate acestea sunt la baza *opiniilor*, ce pot fi adevărate sau false, fără a avea deci evidența senzațiilor (de aceea le punem la îndoială şi încercăm să le verificăm prin experiență).

Memoria este păstrarea şi organizarea datelor senzoriale şi ale experienței.

Scopul cunoaşterii de orice fel este realizarea liniştei sufleteşti şi a fericirii.

Despre suflet, Epicur crede că nu poate exista în afara corpului, fiind ca un fel de organ al acestuia. Despre om, a imaginat o întreagă antropogeneză: natura a făcut nenumărate experiențe până ce a ajuns să aşeze atomii într-o formă perfectă. Atributul esențial al sufletului este *scopul*. Dar, pentru că simte şi acționează, înseamnă că este o materie, parte a corpului. Natura materială a sufletului este acceptată ca alternativă a vidului: nu există nimic altceva decât materie şi vid. Totuşi, atomii sufletului, asemănători cu ai focului, sunt uşori, deosebit de mobili şi răspândiți în tot corpul.

Pentru viața afectivă în stil epicurean, sobru, este nevoie de ştiință, respectiv de “profesor de voluptate”. Astfel, omul află că dorințele sunt de o diversitate controlabilă:

nesatisfăcute, de aceea la ele se poate renunța)

deşarte
(fără obiect)

Plăcerea poate fi un efect al circumstanțelor favorabile (şi atunci este trecătoare, instantanee, instabilă), dar poate fi şi un scop în sine. În acest sens, morala lui Epicur vede viața ca o activitate şi chiar filosofia, ca arta de a trăi bine. În general, activitatea spirituală procură plăceri mai mari şi mai diverse deoarece, în timp ce trupul reacționează doar la prezent, sufletul vizează şi trecutul şi viitorul (reprezentarea unei plăceri este ea însăşi plăcere).

VI. DE LA ANTICHITATE LA PARADIGMELE GANDIRII PSIHOLOGICE MODERNE

Doi mari gânditori au un rol hotărâtor în această evoluție: Thomas d'Aquino şi Roger Bacon.

a) **Thomas d'Aquino** (1227 – 1274), teolog remarcabil ("Summa Theologie") care valorifică în folosul teologiei distincția aristotelică dintre suflet şi spirit (sau "*suflet vital*" şi "*suflet rațional*"), unul deservind corpul, celălalt pe Dumnezeu. Extinde însă sfera spiritualului şi la senzații şi le explică prin transferul de corpusculi materiali de la obiecte la organele de simț.

Dacă Aristotel avea în vedere în *De anima* relația_organism – obiect; Thomas d'Aquino o înlocuieşte cu cea dintre "conştiință (subiect) şi obiect". Sintagma "organism care gândeşte" a fost înlocuită cu "subiect care gândeşte". Conştiința de sine a fost absolutizată, intenția instrumentând întreaga viață interioară; psihicul nu mai deservea viața de relație cu lumea obiectivă, ci cu divinitatea; dacă a delimitat niveluri sau module ale psihismului, acestea n-au rămas în schema evolutivă a lui Aristotel, ci ca în ierarhia feudală, sufletele vegetal, animal şi rațional există din rațiuni teologice: cel inferior este necesar celui superior.

b**) Roger Bacon** (1210 – 1294 sau 1214 – 1292), profesor la Oxford, urmăreşte să reformeze ştiința, orientând-o spre observarea naturii. Lucrarea *Opus majus* (1267) este dedicată acestui proiect, anticipare fericită a ceea ce va înfăptui filosoful şi omul de stat cu acelaşi nume, Fr.Bacon, trei secole mai târziu. Împotriva scolasticii, Bacon reia teza aristotelică a unității formă – materie (suflet – corp) în cunoaşterea lumii externe. Capitolul despre "perspectivă" (optică) este piatră de încercare a determinismului în viața psihică, demonstrând cum, deja la nivelul senzațiilor, calități fizice bine determinate (inclusiv matematic) sunt adecvat receptate (mişcarea razei de lumină preexistă în raport cu (şi îl determină) efectul senzorial); imaginea nu "provine", ci se construieşte de către organul senzorial prin combinarea de efecte optice.

*

Nota cea mai generală a civilizației Renaşterii este caracterul *laic*: omul cu nevoile şi aspirațiile sale apare ca o valoare fundamentală, cu drept natural la fericire, înzestrat cu rațiune de putere nelimitată.

Primul teoretician al noii ştiințe a fost **Francis Bacon** (1561 – 1626). Metoda inducției fusese folosită şi de Galilei, dar Bacon o tratează drept un Novum Organum

şi îi stabileşte regulile. Gândirea filosofică antică este respinsă organic, ca speculație deşartă, îndepărtată de natură, falsificatoare, frenatoare a dezvoltării ştiinței. Prin mijloacele logicii formale nu se descoperă adevăruri, ci doar se expune ceva cunoscut. Experiența este cartea deschisă a ştiințelor, ce poate fi "lecturată" direct, dacă învingem prejudecăți şi neajunsuri specifice minții noastre.

Deformările generatoare de erori țin de individ şi de socius; Bacon le defineşte şi sistematizează în patru clase:

- *idola tribus*: tendința de generalizare pripită şi comodă, de extindere fără control a ceea ce ştim şi vrem la ceea ce nu ştim (superstiții, magia, alchimia, antropomorfismul etc.);
- *idola specus*: fixitatea propriilor deprinderi şi obiceiuri ne îngustează posibilitatea de receptare şi abordare a noului;
- *idola fori* sau "fantomele pieții": desemnarea prin cuvinte convenționale a unor realități doar presupuse (exemplu: "destinul", "sfera cerească");
- *idola theatri*: prestigiul istoric al unor teorii; cazul unor filosofi antici greci este edificator, toriile lor sunt preluate ca bază în explicarea naturii, deşi sunt saturate de teologie şi superstiții.

Din proiectul unei ample lucrări, *Marea restaurare*, a finalizat doar prima parte referitoare la clarificarea ştiințelor (*Despre demnitatea şi progresele ştiințelor*). Este un moment de excelență pentru istoria psihologiei că această clarificare porneşte de la criterii psihologice, trei facultăți ale spiritului omenesc: memoria, imaginația şi rațiunea. Corespunzător, vor fi: *istoria* (naturală) ca inventar al naturii, poezia şi celelalte arte, filosofia (însemnând şi ştiințele naturii).

Tot în această lucrare întâlnim o încercare de inventică; sub semnul alegoric al zeului naturii şi vânătorii (Pan), Bacon descrie o seamă de procedee pentru crearea unui produs nou, valoros şi original: extinderea, transferul şi inversarea experiențe

VII. RENE DESCARTES

În 1637 a apărut *Discursul despre metodă,* iar în 1641 *Meditationes de prima philosophia*, în care, cu ezitare, dar şi mare măiestrie, Descartes acceptă şi explicația teologică în metafizică şi gnoseologie: intervenția divină este acceptată ca "primul mobil" şi garant al corectitudinii sensibilității şi rațiunii.

În unele analize de psihoistorie se apreciază că *îndoiala* carteziană ca izvor al certitudinii, a fost o reacție generalizată a tânărului Descartes față de cunoştințele dogmatice ce le-a asimilat forțat la *Colegiul iezuit*. Criteriul certitudinii, emblematic pentru începutul sec. al XVII-lea, îi apare a fi cugetarea: *Cogito ergo sum* (expresie latinească, ea însăşi notă ironică la adresa scolasticii, deoarece Descartes a fost primul filosof modern care şi-a scris opera în limba franceză, a poporului său).

> **Claritatea afirmațiilor lui Descartes nu lasă loc la ambiguități. Cadrul conceptual general este dualismul: *materia* şi *spiritul* sunt cele două "substanțe", net distincte ca natură şi metodă de cunoaştere; prima se defineşte prin *întindere* sau cantitate şi poate fi cunoscută prin matematică; a doua are drept notă esențială *gândirea*, ce se pretează la cunoaştere prin introspecție (observația interioară a trăirilor şi analiza elementelor conştiinței). Dacă în ambele cazuri sunt clare obiectele şi metodele cunoaşterii, cine este Subiectul (care observă, se autoobservă şi foloseşte o metodă de cunoaştere)?**

Răspunsul cartezian la această întrebare imprimă dualismului un caracter evident idealist: "Subiectul este substanța spirituală pură". Comportamentul uman ca lucrare a corpului împrumută schema funcționării naturii, *reflexul* (necondiționat); arcul funcțional "stimul-răspuns" şi tuburile de transmisie a presiunilor de la maşinile hidraulice este şi mecanismul mişcărilor corpului, numai că acesta are stimului atât din afară, cât şi dinăuntru.

În Pasiunile sufletului (1649) şi Tratat despre om, publicat postum, Descartes face descrieri anatomice şi fiziologice, cu greşeli inerente timpului, dar cu observații şi intuiții pertinente; defineşte creierul (spre care vin "tuburi" nervoase cu impresii din afară sau de la organe) drept sediu al sensibilității, dar unitatea gândirii, imaginației şi a subiectului, în general, îl face să creadă că sediul principal al sufletului este într-o zonă singulară, nepereche, cum este epifiza (sau glanda pineală).

Descoperirea reflexului de către Descartes este un moment major în istoria psihologiei, deoarece înseamnă conturarea concepției despre comportament, ca expresie a vieții de relație, a interacțiunii organismului cu mediul; dispozitivele mecanice şi hidraulice ale timpului au servit drept modele pentru analogii; principalul argument a fost însă mecanismul circulației sângelui, descoperit de Harvey (1608; o lucrare în latină a fost publicată la Frankfurt, în 1628). Prezentarea fiziologică a reflexului a fost axată chiar pe mecanismul medicului englez: după ce umple arterele şi venele, sângele ajuns în inimă se supune unor schimbări, astfel că părțile sale cele mai fine se ridică la creier, influențând gândirea şi pasiunile. În lipsa conceptului de influx nervos, Descartes foloseşte termenii antici "suflu vital" şi "spirit animal".

Demonstrarea substratului fiziologic al afectivității şi regulile metodei sunt exersate în cartea a doua a *Tratatului despre pasiuni*, când abordează taxonomia pasiunilor. Defineşte şi descrie, atât prin obiect, cât şi fiziologic, şase pasiuni simple (admirația, dragostea, ura, dorința, bucuria şi tristețea), pe cele compuse şi variantele (sau speciile).

Concepția carteziană despre reflex şi pasiuni conduce, în principal, la clarificări hotărâtoare pentru evoluția psihologiei:

- *distincția comportament – cunoştințe*; de acum, cunoştința (informația, reprezentarea despre însuşirile şi raporturile obiectelor) a devenit criteriu al psihismului; actele reflexe nu presupun asemenea cunoştințe sau reprezentări.

- Funcția cognitivă a conştiinței devine singura esență dată nemijlocit Subiectului în introspecție; cunoştința despre obiect există numai în măsura în care este receptată şi trăită subiectiv;

- Dualismul "corp – suflet" are, începând cu Descartes, un nou conținut: corp înseamnă un sistem automat, organizat structural şi funcțional după legile mecanicii; comportamentul corpului poate fi explicat şi fără intervenția sufletului: impulsurile externe şi construcția materială sunt suficiente. *Raportul corp – suflet se discută de acum în termeni fiziologici*. (vechii materialişti supuneau sufletul legilor corpului, iar idealiştii, invers, puneau corpul la dispoziția sufletului).

- *Sufletul*, în concepția lui Descartes, este definit după un singur criteriu: conştiantizarea nemijlocită a manifestărilor sale (gândire, dar şi senzații, afecte, reprezentări); de acum, delimitarea unui suflet rațional şi a altuia senzitiv nu mai are sens, unitatea s-a realizat pe seama conştiinței de sine sau autoconştiinței, față de care toate fenomenele sunt egale; Descartes se ocupă de existența lui Dumnezeu, pe care o

recunoaşte alături sau complementar cu natura şi cu gânditorul. Introspecția a căpătat de acum statutul unei metode serioase, compatibile cu…matematica. Dublul raport cu lumea obiectivă şi cu subiectul fiziologic conferă lui Descartes statutul de metodolog al ştiinței moderne.

- Ideea analogiei dintre comportamentul ființelor vii şi dispozițiile mecanice este considerată genială în comentariile istoricilor. Să vedem la Descartes locul sufletului în cadrul sistemului comportamental. Senzațiile provocate de obiectele lumii externe sunt determinate fizic, prin structuri şi mecanisme fiziologice. Dar trăirile afective? Acestea sunt determinate de schimbările interne, organice. Descartes a trecut emoțiile şi sentimentele din sfera considerațiilor morale într-un capitol de ştiință a naturii. Gândirea însă, contemplare a ideilor şi voinței (neprovenite din prefaceri fizice sau fiziologice), este atribuită "substanței independente", care are şi ea legătură cu organismul prin intermediul glandei epifizare, singurul substrat care este influențat de sufletul nematerial. Este specifică şi aproape emblematică pentru secolul al XVII-lea admiterea unor idei apriorice în mintea individuală, care fac posibile şi validează experiențele cognitive personale; geometria şi alte ştiințe matematizate au contribuit la această opinie. Un alt postulat vizează o condiție apriorică: predispoziția organismului de a se supune comenzilor de orice fel ale gândirii.

VIII. SPINOZA

Principala temă a psihologiei lui Spinoza este cea a *afectelor* (cărțile III – V din "Etica"). Aşa cum ideile fuseseră considerate lucruri, şi afectele (pasiunile) apar la fel: "…voi privi acțiunile şi poftele omeneşti ca şi cum ar fi vorba de linii, suprafețe şi corpuri" (Prefață la cartea a III-a). Le defineşte ca *stări* ale corpului, care amplifică sau diminuează capacitatea de acțiune a organismului, o favorizează sau limitează; tot afectele sunt şi *ideile* despre aceste stări.

La Spinoza *voința*, ca forță autonomă dispare, ea confundându-se cu intelectul. Numai recunoaşterea cauzelor unei acțiuni ne crează iluzia că ea este voluntară.

Esența omului este *pasiunea* şi aceasta deoarece este fenomen psihofiziologic. *Dorința* este atracție conştientizată, dar derivată din conştiință. *Satisfacția* (bucuria) şi *insatisfacția* (tristețea), formează cu prima grupul celor trei afecte fundamentale, din care derivă celelalte.

Dar şi aceste trei afecte au o bază generică: "puterea sufletului", constând în *fermitate* (năzuința spre menținerea existenței conform normelor rațiunii) şi *generozitatea* (năzuința de a ajuta pe alții şi de a se unii prin prietenie). Diversitatea porneşte de aici: prezența de spirit, curajul, cumpătarea, sobrietatea etc. sunt alternative ale fermitățîî; clemența, modestia, cardinalitatea etc. sunt moduri ale generozității.

Bucuria ce ține şi de suflet şi de corp se numeşte voluptate; aceasta poate fi bună, dar şi rea, când este exagerată. Ca şi ideile, afectele se asociază. Analiza afectivității la Spinoza este meticuloasă, naturalistă, după regulile matematice ale descompunerii, derivării şi compunerii; demonstrația sa urmăreşte relevarea determinismului universal şi în această sferă a vieții sufleteşti.

Abordarea generală a afectelor şi voinței este intelectualistă: pasiunile se datoresc unor idei inadecvate şi confuze; neputința de control este "sclavia pasiunilor". Controlul pasiunilor constă în cunoaşterea necesității şi onorarea poruncilor rațiunii. Atunci corpul va fi capabil de o mai intensă activitate.

IX. MATERIALISMUL SI ILUMINISMUL FRANCEZ, SECOLUL AL XVIII-LEA.

O lucrare de referință în istoria psihologiei este *Traité des sensations* publicată de **Etienne Bonnot de Condillac** (1715 – 1780) în 1754. Inspirat de modelul newtonian de gândire (explicarea multitudinii de fenomene fizice prin principiul general al gravitației), Condillac respinge metoda deductivă ca întemeiată pe teze arbitrare (numai pentru că sunt clare şi evidente), dar şi conexionismul lui John Locke, deoarece abstracția şi judecata nu sunt reductibile la asociații; foloseşte un model genetic pentru a argumenta că orice fapt psihic este o senzație transformată. "Clar şi distinct" pentru el este numai "o primă experiență", acceptată fără îndoială de toți, din care se dezvoltă toate fenomenele intelectului.

O "linie de progres" a materialismului francez o constituie ideea practică a rolului hotărâtor, în viața oamenilor, a educației şi legilor; în perfecționarea societății, rolul hotărâtor îl au educatorii şi legiuitorii. Personalitățile marcante ale acestei ideații au fost **J.J.Rousseau** (1712 – 1778) şi **C.A.Helvetius** (1715 – 1771).

Primul afirmă efectul negativ al civilizației asupra omului, prin natura sa fiind bun şi perfect. Helvetius a susținut teza genezei calităților intelectual-morale sub efectul împrejurărilor de viață, (deci, opus lui Rousseau) duce chiar la exagerare rolul modelator al educației ("Despre om", 1773).

Şi **D'Holbach**, în **Sistemul naturii** (numit şi "Biblia materialismului"), vede fericirea omului (în fapt, ființă fizică) în reorganizarea cunoştințelor, educarea respectului pentru rațiune şi a curajului. Pentru a căpăta cunoştințe adecvate despre suflet, este necesar să experimentăm asupra lui cu mijloacele fizicii, anatomiei, medicinii, pentru că psihicul, în toată fenomenologia sa nu este decât manifestare a unor forme de mişcare.

O operă ce "pregăteşte" darwinismul este cea a marelui iluminist **Diderot**; în anii 1774 – 1779 a elaborat "Elemente de fiziologie", în care se promovează ideea selecției naturale şi a influenței mediului asupra organismului. El consideră drept simplist modelul lui Lametrie, concretizat în "Omul-maşină": creierul şi nervii formează un întreg care depinde simultan de corp şi de lumea înconjurătoare. Ideile psihologice din tratatul citat cuprind o arie largă de teme, depăşind sensualismul tradițional (tocmai insuficiențele simțurilor au făcut ca gândirea să se dezvolte; în acest sens redă numeroase exemple de deficit senzorial şi compensări). Spiritul vremii era unul polemic, experimental, academic. La apariția cărții lui Helvetius "De l'Esprit" (1776), Diderot identifică paradoxuri şi formulează critici memorabile (deşi erau coautori la "Enciclopedie").

PARTEA a II-a
Paradigmele psihologiei moderne

X. ASOCIAȚIONISMUL

1) Înainte de reflexologie.

John Locke (1632 – 1704), contemporan cu Th. Hobbes, asimilând empirismul baconian şi raționalismul cartezian, a avut răgazul elaborărilor filosofice numai în ultima parte a vieții. Pentru gândirea sa psihologică două lucrări sunt remarcabile: "An essay concerning human understanding" (1690) şi "Some thoughts concerning education" (1693). Istoricii consemnează orientarea originală a lui Locke

spre o ştiinţă psihologică distinctă de metafizică, autonomă ca principii de cauzalitate, tematică, exactitate şi utilitate. Aceasta a conferit o identitate clară conceptului de experienţă, ca unică sursă a cunoştinţelor. Începând cu John Locke, în ştiinţele cognitive se instituie două interpretări ale originii şi dezvoltării cunoaşterii: curentul nativist, al ideilor înnăscute (susţinut şi de Descartes) şi curentul senzorialist, care consideră că "tot materialul raţiunii şi al cunoaşterii" derivă din experienţă şi senzaţie. Împotriva inneismului, Locke aduce, pentru întâia dată, argumente psihologice, psihogenetice şi psihopatologice.

Lucrurile au însuşiri *primare*, inerente şi permanente (soliditate, întindere, mişcare, etc.); în procesul cunoaşterii apar şi calităţi *secundare*, ce ţin de interacţiunea primelor cu organele de simţ (culori, sunete, gusturi etc.). Şi unele şi altele pot fi cunoscute chiar la nivel raţional numai dacă apar direct în experienţa noastră: "nimic nu este în raţionament care să nu fi fost transmis mai înainte prin simţuri".

Evident, complementar lumii exterioare, lumea internă a propriilor idei, imagini şi simţuri este obiect al experienţei şi avem astfel un al doilea izvor de cunoştinţe, numite *reflexie*. În Cartea a II-a, cap.I din "An essay", califică această facultate ca foarte asemănătoare simţurilor şi de aceea o numeşte provizoriu "simţ intern". Principala sa lucrare constă în dezvoltarea, prin combinare, compunere şi abstracţie, a ideilor simple (provenite din unul sau mai multe simţuri). Este o fundamentare consistentă a asociaţionismului, întărită încă şi printr-o teorie a limbajului. Modurile de combinare a ideilor-elemente sunt dictate de multe calităţi ale acestora, dar şi de condiţii socio-culturale; viziunea asupra limbajului este nominalistă, dar Locke atribuie şi ideilor complexe şi universale valoare reprezentativă.

În stabilitatea asociaţiilor de idei, afectivitatea are un rol important, din momentul în care un sentiment a fost prezent în actul cunoaşterii (fie ea senzorială sau reflexivă). Tot prin asociere se obţine şi diversitatea sentimentelor din alte două sentimente bazale: plăcerea şi durerea. De fapt, sentimentul (termenul generic la Locke) nici nu este o facultate independentă pentru că, prin conţinutul său, ţine atât de senzaţii, cât şi de reflecţii.

John Locke a rămas în istorie ca "fondator al asociaţionismului englez" şi datorită aplicaţiilor pe care le-a efectuat în domeniul educaţiei. Lucrarea "Some thoughts_concerning education" a rezultat dintr-o serie de scrisori pe această temă, reflecţii "din inimă" de elev şi student chinuit în sistemul tradiţional de învăţământ. Ideile sale, amplu argumentate, au avut un mare impact asupra mentalităţii vremii, deoarece nemulţumirea faţă de învăţământul formal, scolastic, era generală. O nouă calitate a educaţiei este definită pe baza organizării experienţei, a asociaţiilor de idei şi sentimente, a modelului omului practic, util, independent şi virtuos.

George Berkeley (1685 – 1753), episcop, filosof şi teoretician în domeniul educaţiei, a fost un continuator empirist-conexionist al lui John Locke. La doar 25 de ani a publicat două lucrări reprezentative: "New theory of vision" (1709) şi "Principles of human knowledge" (1710). "A fi înseamnă a fi perceput" (celebrul dicton latin: *esse est_percipi*) – rezumă concepţia subiectiv-idealistă a lui Berkley. Dacă Descartes s-a întrebat despre relaţia spirit-corp, iar Locke despre modul în care materia generează spirit, Berkley a considerat esenţială întrebarea "Cum spiritul generează materie?"

David Hume (1711 – 1776) a devenit celebru la tinereţe (29 de ani), când a publicat lucrarea în trei volume "Treatise on human nature". Raportându-se sceptic faţă de valoarea cognitivă a reflecţiei, declară drept unic obiect al cunoaşterii propria

experiență. Conceptul de experiență apare aici mai elaborat, operându-se o distincție între “impresii mai vii” (senzații şi percepții) şi “idei mai puțin vii” (imagini sau amintiri).

Hume defineşte relația cauză – efect ca un gen nou de asociație prin contiguitate, purtând nota invariabilității succesiunii. Analiştii de mai târziu contrazic raportarea acesui tip de asociație la clasa contiguităților şi identifică la Hume trei modalități de asociere: asemănare, contiguitate şi cauză-efect. El dă relevanță cauzalității ca mecanism intrapsihic al generării datelor conştiinței de către impresii, deci tot de fapte ale conştiinței.

David Hartley (1705-1757), medic, s-a aflat sub influența lui Newton şi Locke. În singura sa carte publicată, "Observations of man" (1749) postulează un mecanism vibratoriu în sistemul nervos, corespunzător senzațiilor, ideilor şi imaginilor; este o interpretare fiziologică a distincției operate de Hume între *impresii* şi *idei*; în cazul al doilea, vibrațiile fiind mai slabe. Pentru această contribuție la abordarea fiziologică a conexiunilor, cu extrapolări la mecanismul emoțiilor, unii istorici îi conferă rolul de precursor al reflexologiei respondente.

John Stuart Mill (1806 – 1873) a împărtăşit şi dezvoltat concepția tatălui său, James Mill, văzând în coalescență un gen de “chimie mentală”. Astăzi am putea desemna fenomenul prin termenul de emergență, deoarece produsul asocierii a două sau mai multe idei poate fi necunoscut sau de neanticipat la nivelul fiecărei componente. Eruditul filosof recurge şi la analogie cu “discul culorilor”, cu care Newton a demonstrat compoziția luminii albe (din cele şapte culori). O mai mare precizie în termeni a favorizat acceptarea noilor explicații: “ideile simple mai curând generează, decât le compun pe cele complexe".

Alături de “generare”, conceptul de “expectanță” au dat psihologiei un impuls care s-a resimțit benefic până în secolul XX, când au fost valorificate mai mult ca oricând. Ele erau răspunsuri la problema pusă de Berkley: modalitățile prin care mintea creează lucruri ale realității.

Alexander Bain (1818 – 1903), cu puternice interese încă din studenție pentru o psihologie “naturală”, a devenit discipol al lui J.St.Mill (fiindu-i şi coleg la Universitatea londoneză). Dintre lucrările sale, două au fost recunoscute ca cea mai elaborată gândire psihologică a sec.XIX-lea: "The senses and the intellect" (1855) şi "The emotions and the will" (1859).

Concepția lui Bain, mult apreciată chiar de J.St.Mill, dar şi de psihologi ai secolului al XX-lea, printre care M.Ralea şi C.I.Botez, se remarcă prin orientarea asociaționismului spre biologie, fiziologie şi aportul activ al instanței cerebrale. Făcând din *arcul reflex* unitatea elementară a psihismului, el remarcă momentul activ al organismului în procesul adaptării şi dezvoltării (o diferență majoră față de asociaționismul pasiv, ce explica doar ideile şi imaginile întâmplătoare, respectiv visele şi reveriile). Fără a fi experimentator, Bain a făcut operă prin analiză, intuiție, credință în posibilitatea plasării psihologiei în rândul ştiințelor naturii.

Herbert Spencer (1820 – 1903), cu formație de inginer, la doar 22 de ani a început să publice studii economice şi politice; “Principii de psihologie”, în secvențe, se publică înainte de apariția lucrării majore a lui Ch.Darwin, "Originea speciilor" (1859). Tânăr, dar cu planuri ambițioase, trece la elaborarea principiilor biologiei, psihologiei, eticii, sociologiei, publicându-le în volume distincte. În confluență cu darwinismul, ideile lui Spencer au marcat o epocă de mentalitate în Anglia şi întreaga Europă pe tot parcursul veacului al XIX-lea.

În lucrarea “Primele principii” se formulează legea evoluției, ca generală pentru explicarea schimbărilor din natură. Spencer supune observației, analizei şi comparației ştiințele naturii (botanica, geologia, fiziologia) şi cele sociale (psihologia, estetica, morala, lingvistica, istoria etc.). Principiul evoluției este formulat ca ipoteză şi nu ca o dogmă. Domeniile religiei şi metafizicii sunt scoase din sfera ştiinței, a cunoaşterii raționale, dominat de legea evoluției. Foloseşte pentru aceasta chiar un termen special - “incognoscibilul”. Spencer se ocupă de transferarea modelului biologic de evoluție (trecerea de la omogen la eterogen în devenirea oricărui organism), la progresul în alte sfere ale existenței, inclusiv la cea socială (societate, instituții, limbaj, literatură, ştiință, artă).

2**) Asociaționismul centrat pe reflexul condiționat**.

În tratatele de istoria psihologiei sunt conturate două moduri de a trata această “recentrare” a asociaționismului de la “idee – idee” la “stimul – răspuns”: ambele dau prioritate “psihologiei evoluționiste” (Spencer, Darwin), dar, în timp ce occidentalii atribuie începuturile acestui proces lui Ebbinghaus, psihologii ruşi pun în prim plan reflexologia lui Secenov.

Hermann Ebbinghaus (1850 – 1909), profesor la Breslau şi apoi la Berlin, a publicat în 1885 prima investigație de laborator asupra memoriei. Rezultatele sale sunt revendicate de asociaționişti pentru inovația de a studia învățarea unui material ce exclude experiența precedentă. Este vorba de silabe fără sens, compuse din două consoane şi o vocală (wop, xam, cir etc.). Intenționând să obțină o curbă a evoluției în timp a retenției, a evitat cuvintele vocabularului obişnuit care, în trecutul experiențial, ar fi avut conexiuni deja reținute. A obținut într-adevăr o curbă de tip “accelerație negativă” pentru intervalul imediat de timp, fenomen ce a fost reconfirmat ulterior, indiferent de complexitatea tehnicii de laborator folosite.

Inovația metodică a lui Ebbinghaus a deschis calea abordării funcțiilor psihice superioare pe baza principiului simplu al asociației, ajungându-se chiar la exprimări exacte.

Medicul rus **I.M.Secenov** (1829 – 1905), cu studii la Moscova, Berlin şi Viena, profesor de fiziologie la Academia medico-chirurgicală din Petersburg, ajunge la concluzia că sistemul nervos este un *regulator automat* al organismului (analog reglajului maşinii lui Watt, cu aburi). Sistemul nervos asigură integritatea anatomo-fiziologică a organismului, receptând excitațiile externe şi semnalele despre starea funcțională a organelor, declanşând reacții motorii şi glandulare de răspuns.

În 1863, Secenov publică “Reflexele creierului”, titlu impus de cenzură la o lucrare ce avea în titlu “proveniența fenomenelor psihice pe bază fiziologică”. Pentru prima dată, activitatea cerebrală şi activitatea psihică aveau aceeaşi unitate elementară constitutivă - actul reflex. Actele conştiente şi cele voluntare sunt “în sens strict, reflexe”. Secenov a mai scris şi alte lucrări de psihologie, mai ales asupra gândirii, promovând un determinism fiziologic (de altfel a scris şi o lucrare intitulată “De către cine şi cum_trebuie elaborată psihologia?”, republicată de mai multe ori, în care respinge introspecția şi argumentează evoluția ontogenetică a funcțiilor psihice). “Motorul” dezvoltării este experiența, “întâlnirea biologică cu realitatea”.

2.1. Descoperirea reflexului condiționat de către Pavlov.

Istoricii psihologiei ruse (dar, în consens, şi cei occidentali) consideră că lucrarea lui Pavlov “O experiență de 20 de ani” (publicată în 1923) reprezintă prima bază naturalist-ştiințifică, argumentată experimental, pe care s-a format psihologia modernă; de acum, activitatea psihică avea o raportare (sigură) la activitatea nervoasă superioară (a emisferelor cerebrale).

Ivan P.Pavlov (1849 – 1936) a intrat în ştiinţă ca fiziolog al digestiei (factori glandulari şi neuronali), obţinând premiul Nobel pentru medicină în 1904; din 1890 până la finele vieţii a fost director al Laboratorului de fiziologie din cadrul Institutului de Medicină Experimentală, din Petersburg.

Atent la controlul condiţiilor de mediu în laboratorul de fiziologie, Pavlov a surprins un fenomen "nefiziologic": *salivarea anticipativă.* Un montaj tehnic experimental minuţios, cu tuburi ce colectau produsul glandelor salivare la câine, le-a permis cercetătorilor să înregistreze salivarea înainte de administrarea stimulului adecvat (pesmet, praf de carne etc.). Nefiind o excitare locală a organului de simţ respectiv, observatorii s-au aflat în faţa unui reglaj de tip anticipativ. Dacă acesta nu este de tip fiziologic, înseamnă că este de un ordin superior: zgomotul produs de laboranţi, sau vederea lor, a vaselor, a locului, sesizarea timpului, le "anunţa" subiecţilor apariţia excitanţilor întăritori şi le provoca salivaţia specifică, fără ca excitantul specific să fie prezent.

Vladimir M.Bechterev **(1857 – 1927) a avut iniţiative şi cercetări hotărâtoare pe linia trecerii de la "asociaţii între idei", la asociaţii evidente în comportamentul extern (stimul-reacţie). Într-un studiu publicat în 1904, "Psihologia obiectivă şi obiectul ei" Bechterev vede psihologia ca reflexologică.**

Psihologia occidentală îl plasează pe Bechterev în istorie pe un loc privilegiat, al cercetătorului atât novator, cât şi umanist (comparativ cu Pavlov): el a studiat reflexul condiţionat motric la om şi animal, în forma asocierii unui şoc electric pe laba câinelui sau pe mâna unei persoane, cu sunetul unei sonerii. Practica lui Pavlov, fost cercetător-medic nutriţionist, de a scoate canale ale glandelor salivare în afara cavităţii bucale şi, printr-o capsulare specială, a trimite laborantului, prin tuburi, picăturile de salivă, n-a fost potrivită spiritului "pacifist" al lui Bechterev (şi al psihologilor care au urmat şi au înţeles că "lumea obiectivă nu trebuie răstignită pe crucea cercetării adevărului"). Deci, Pavlov a condiţionat (a pus în contingenţă temporară) reacţiile glandulare – salivare, iar Bechterev, înaintea sa, reacţiile motrice.

Edward Lee Thorndike **(1874 – 1949) a început să studieze învăţarea la animale, ca asociaţionist, dar în curând a început să se intereseze de învăţarea umană şi de aspecte ale psihologiei educaţionale şi sociale. El a dezvoltat conexionismul până la multe aplicaţii; el a experimentat pe pui de găină, pisici şi câini în condiţiile puzzle box. Mediul extern pentru Subiect nu mai era un stimul, ci o problemă. Putem spune că noţiunea de Subiect a devenit alta: nu un sistem reactiv, parte a unui ambient ofensiv, ci un rezolvitor de probleme, cu trecut, opţiuni, aşteptări, dorinţe, "vectori" ai viitorului. Thorndike şi-a susţinut teza de doctorat la 24 de ani, în 1898: "Animal intelligence: an experimental study of the associative processes in animals".**

Continuând cercetările pe peşti şi antropoide, publică o lucrare mai completă în 1911. Istoricii îi analizează contribuţiile referindu-se la lucrarea din 1949, "Selected writings from a connectionist's psychology". Emană această carte o concepţie asupra obiectului psihologiei? Da, însă mai mult în mod implicit: accentuând aspectele utilitare ale psihologiei, Thorndike apare ca funcţionalist; conexiunea sau legătura stimul-răspuns este principala preocupare a psihologiei, fie că ea este dictată de situaţia externă sau de atitudinile subiectului, că apare izolată sau ca element într-o serie.

2.2. Teoria lui Clark Hull.

Clark Hull, în 1920, îşi susține teza de doctorat la University of Wisconsin, pe o temă de "formare a conceptelor". Rămânând la Wisconsin în grupul de cercetători, a început să studieze efectul tutunului asupra comportamentului. Căpătând o dexteritate recunoscută în controlul variabilelor experimentale, se simte abilitat în a gândi şi studia testarea aptitudinilor. Ataşmentul său pentru cercetare se finalizează cu lucrarea "Aptitude testing" (1928). După această elaborare rămâne cu o viziune pesimistă asupra problematicii respective şi se îndreaptă spre *hipnoză* şi *sugestie*, efort finalizat în 1933 cu "Hypnosis and sugestibility". Ultima parte a vieții a dedicat-o *studiului învățării*, temă majoră în care a avut realizări remarcabile.
C.Hull a devenit interesat de învățare după studierea traducerii în engleză (1927) a lucrării lui Pavlov, "Reflexele condiționate". În anii '30, Hull a publicat o serie de lucrări teoretice, cea mai cunoscută dintre acestea fiind "Mind, mechanism and adaptative_behavior" (1937), în care argumenta posibilitatea extinderii principiilor condiționării la procese comportamentale complexe. În 1943, apare "Principles of behavior", cu un efect enorm asupra problematicii învățării. Ultimele sale cărți, "Essentials of behavior" (1951) şi "A behavior system" (1952), au avut un efect imens asupra studiului învățării.
Între stimul şi reacție Hull a văzut variabile intermediare, condiții ce au intervenit anterior cum ar fi numărul de încercări întărite, intensitatea stimulului, forța motivației exprimată în numărul de ore de deprivare (de hrană, de exemplu). Un exemplu edificator pentru demersul lui Hull este principiul numit "goal gradient hypothesis" (1932): potențialul de răspuns este în funcție de distanța şi timpul ce despart Subiectul de evenimentul-întărire. Corolarul este formulat astfel: "Cu cât este mai mare amânarea întăririi într-un lanț comportamental dat, cu atât este mai slab potențialul de reacție la stimulul respectiv".

2.3. B.F.Skinner: Condiționarea operantă sau instrumentală.
Replică pozitivistă la teoriile formale enunțate de Hull, Skinner a identificat în "regimul de întăriri" factorul principal de dirijare a comportamentului (principala lui preocupare: dezvoltarea capacităților umane).
B.F.Skinner s-a născut în 1904 în Pennsylvania. Şi-a susținut doctoratul în 1931 la Harvard şi a continuat aproape zece ani studii postdoctorale, la Universitatea Minnesota, între 1945 – 1947, după care s-a întors la Harvard.
Linia operei lui Skinner este cea a abordării descriptive, ateoretice a comportamentului. Colectarea de date este, pentru Skinner, cea mai solidă bază pentru predicții. "Etica" receptării, analizării şi valorificării datelor este cea a "analizei funcționale", evident, comună tuturor ştiințelor naturii. Lucrul cu mase de subiecți, considera Skinner, este expresia deficitului în controlul variabilelor experimentale (este o ignorare a individului, purtătorul autentic al capacităților psihice). Un individ bine cunoscut ne dă prilejul de a aprecia consistent alți indivizi.
Punctul de originalitate majoră a gândirii lui B.F.Skinner este conceptul de *comportament operant* sau emitent, alternativă la cel respondent, provocat de un stimul extern. Primul nu are un agent provocator extern,

ci este, precum un act de voință, o manifestare a individualității pentru propria supraviețuire şi dezvoltare.

Într-o cuşcă perfect izolată de zgomot, cu condiții bine determinate de temperatură, lumină şi echipament, toate formând ansamblul variabilelor dependente, subiecții preferați ai lui Skinner erau porumbeii şi şobolanii, dar şi oamenii. Reacțiile lor simple ce erau vizate pentru a fi întărite erau simpla apărare pe o pârghie sau o cheie.

2.4. Replici la adresa asociaționismului.

Principalele atacuri critice au vizat:

a) *Elementarismul.* Disponibilitatea analitică a empiriştilor englezi a fost în spiritul progresist al timpului, cu efecte benefice asupra înțelegerii raportului om-mediu şi a factorilor de progres ai educației. Teoria transferului pe seama elementelor identice, formulată de Thorndike a fost însă o provocare pentru un veac. Gestaltismul a fost principala făclie a protestului, dar şi teoriile personologice, umaniste, creatologice şi intuiționiste au insistat pe analiza molară a comportamentului şi, în general, a istoriei personale.

b) *Hazardul (încercarea şi eroarea), ca mecanism al învățării*. Acest aspect a fost criticat pentru viciul metodologic de a pune animalul în situații problematice stupide (din punctul de vedere al comportamentului său normal). "Puzzle box" nu-i permite Subiectului altceva.

c) *Legea efectului*. Inițial acest principiu a fost înțeles ca fiind de ordin mentalist. Thorndike a explicat însă că nu este vorba de "dorință", de "plăcere" sau "vrere", deci nu de *afect,* ci de efect, cu sensurile sale general-biologice, comportamentale.

d) *Determinism mecanic.* Critica a vizat mai mult marginalizarea valorilor umane. Conexioniştii au răspuns că noțiunea de ambient şi întărire surprinde toate aspectele personologice, sociale, culturale, morale; mintea şi spiritul omului sunt părți ale existenței naturale, efecte şi cauze ale progresului.

XI. STRUCTURALISMUL.

1. Precursori.

Structuralismul a fost pregătit de Brentano, Fechner şi Helmholtz.

Franz Brentano (1838 – 1917), preot catolic şi filosof austriac, la 24 de ani a publicat cartea "Psihologia lui Aristotel", iar în 1874 "Psihologia din punct de vedere empiric".

Gândirea lui Brentano reprezintă un punct de cotitură sau un "reper de orientare" în istoria psihologiei: el a înțeles că, în timp ce ştiințele naturii studiază *fenomene*, psihologia are de-a face cu *acte,* acțiuni care pornesc de la Subiect, care are nevoi, interese, intenții, scopuri. Psihologia este definită ca ştiință a actelor psihice. Orice act are un conținut (un obiect) şi un mod de acțiune cu respectivul conținut. "Obiectul" şi "acțiunea" sunt de nedespărțit într-un act psihic.

Gustav Fechner (1801 – 1887), medic şi fizician, profesor de fizică în anii '20-'30 la Leipzig, a dovedit afinitate pentru problemele psihofizicii. Fondul său conceptual este cel al idealismului obiectiv: el afirma despre conştiință că este peste tot în univers, corpurile cereşti sunt însuflețite, iar materia nu este decât o umbră a psihismului. Culmea cutezanței: a vrut să demonstreze aceste idei cu ajutorul matemeticii şi a experimentului.

În acest timp, E.H.Weber a descoperit un fapt capital: diferențierea a doi stimuli depinde nu de mărimea absolută a fiecăruia, ci de relația dintre excitația dată

şi cea inițială. Această regularitate a verificat-o pe mai multe modalități senzoriale: musculare, vizuale etc., ajungându-se la conceptul de "prag diferențial". Apărea un nou domeniu al cunoaşterii, - *psihofizica*, ştiința raporturilor dintre mărimile fizice ale excitanților şi intensitățile sezațiilor. Una dintre primele realizări: intensitatea senzației este direct proporțională cu logaritmul intensității excitației; aceasta dovedeşte că există un plan al funcționalității, mai larg decât cel al cauzalității. Această lege psihofizică este prezentă în lucrarea "Elemente de psihofizică" (1860).

Herman Helmholtz (1821 – 1894) a utilizat o tehnică inovatoare de măsurare a vitezei influxului nervos. Deşi medic, fizician şi fiziolog, şi cu mentalitate filosofică, kantian, Helmholtz a rămas în istoria psihologiei ca o personalitate cu contribuții deosebite. El a împărtăşit concepția lui J.Müller despre energia specifică a organelor de simț, recunoscând senzației rolul de semn sau simbol al lumii externe, iar nu o copie sau o reflectare. Totuşi, viziunea filosofică agnostică nu l-a împiedicat să introducă măsurători ale percepției vizuale şi auditive, devenind astfel întemeietorul *psihometriei*.

2. Gândirea psihologică a lui Wilhelm Wundt (1832 – 1920), părintele psihologiei experimentale, fondatorul primului laborator în 1879, la Universitatea din Leipzig. Wundt a înțeles că studiul sufletului înseamnă o *ştiință a experienței* şi că instrumentul ei principal este experimentul.

Obiectul psihologiei este experiența imediată şi metoda adecvată este *observația controlată* a conținuturilor în condiții experimentale.

Programul de cercetări al lui Wundt avea trei obiective:

- analiza proceselor conştiente ca elemente;
- descoperirea modurilor în care aceste elemente se leagă unele cu altele în formațiuni complexe şi
- determinarea mecanismelor fiziologice ale conexiunilor.

Dintre colaboratorii europeni ai lui Wundt, cel care a socotit structuralismul wundtian incomplet a fost **Oswald Külpe** (1862 – 1915). Külpe a sesizat că în planul mental sunt elemente identificabile drept "obiecte", dar sunt şi *funcțiuni*, ce nu se pretează la conştientizare şi analiză. În această viziune, distincția act – stări – procese, făcută de Brentano, precum şi conceptul de "experiență" au fost repere conceptuale pentru "Şcoala de la Würtzburg", inițiată de Külpe.

Edward Bradford Titchener (1867 – 1927), englez de origine, cu studii la Leipzig şi wundtian ca formațiune, este considerat un "clasic al structuralismului american". El a văzut unitatea ştiințelor pe fundament psihologic: universul *experienței* umane. După acest criteriu a văzut diferența dintre fizică şi psihologie în felul cum este orientată experiența: *în afară*, asupra obiectelor şi a relațiilor dintre ele, *înăuntru*, asupra elementelor experienței, sau a stărilor de conştiință.

3. Structuralismul ca paradigmă.

Pentru structuralişti, obiectul psihologiei este "studiul analitic al psihicului omului adult normal prin metoda introspecției". În această formulare, diferențele individuale şi disfuncțiile sunt excluse din sfera problematicii psihologice.

Postulatele structuralismului n-au avut o formulare controlabilă logic, ci una ce poate fi doar abstrasă:

- psihologia se sprijină pe experiment pentru a se elibera de metafizică;
- adevărurile sale sunt de ordin empiric;
- gândirea şi conştiința sunt concepte bazale şi domeniu de studiu experimental;

- introspecția este o metodă validă de studiu, dar are grade diferite de elaborare şi învățare;
- "spiritul" şi "corpul" sunt sisteme paralele, iar legile psihologice trebuie să remarce această distincție; totuşi conceptul de "experiență" exprimă un monism, o unitate a celor două roluri.

Principiile conexiunii. Conexiunea prin contiguitate a fost considerată primordială. Wundt a recunoscut şi un principiu al sintezei, bazat pe "senzația" semnificației elementelor ce intră în structura mai complexă.

Principiile selecției. Conceptul-cheie în explicarea selecției datelor şi experiențelor este atenția. Titchener distingea trei forme de atenție: 1) nativă sau involuntară, în care intensitatea şi calitatea experienței, în special noutatea, sunt factori de selecție; 2*)* voluntară sau secundară; 3) atenția ca deprindere, deci parțial involuntară.

Critica structuralismului.

Atacurile principale au vizat metoda introspecției, care, in fapt, este retrospecție şi deci dispusă la deformări prin faptul natural al uitării. Introspecția este neadecvată mai ales pentru efectul inductiv pe care îl are atunci când se îndreaptă spre o trăire psihică. Cazul stărilor afective este cel mai frapant, dar şi experiențele de ordin cognitiv pot fi drastic modificate. Wundt a contracarat această critică, propunând antrenamentul introspecției.

Altă critică ce s-a adus structuralismului a fost neputința sa de a scruta procese subconştiente şi inconştiente, responsabile, după cum au arătat alte dezvoltări paradigmatice, de funcționarea sistemului psihic.

XII. FUNCȚIONALISMUL

Paradigma funcționalistă vizeaza trei întrebări relative la comportamentul uman şi animal: Ce ?, Cum ?, De ce ? (deci, funcția comportamentului organismelor, inclusiv a conştiinței, în adaptarea lor la mediu; aspectele utilitare şi relaționale).

Funcționalismul ca sistem a fost fundamentat de către doi remarcabili profesori universitari din Chicago: John Dewey (1859-1952) şi J.R.Angell (1859-1949). Ca promotori sunt recunoscuți R.S.Woodworth (1869-1962) şi H.Carr (1873-1954).

Prima orientare spre această paradigmă o întâlnim la Aristotel, după cum s-a relevat. Alte trei linii de influență vin din gândirea britanică: opera evoluționistă a lui Charles Darwin (1809-1882), studiul diferențelor individuale (Sir Francisc Galton, 1822-1911) şi investigațiile comportamentului animal întreprinse de G.J.Romanes (1848-1894) şi C.Loyd Morgan (1852-1936).

William James (1842-1910) prin lucrarea sa în două volume "The principles of psychology" (1890), a avut o contribuție majoră la dezvoltarea psihologiei americane şi mondiale, sintetizând cercetările făcute de alții, redând principii şi extrapolări intuitive.

Primele preocupări ale lui W.James pentru psihologie datează din 1875, întâiele manifestări în câmpul psihologiei au avut o tentă critică la adresa structuralismului wundtian: îl vedea îngust, artificial, punctiform, reductionist ("reduce grandoarea psihicului uman la scale numerice"). Cea mai provocatoare distanțare de structuralismul wundtian (promovat în America de fostul doctorand la Leipzig, Ed.B.Titchener, profesor la Universitatea Cornell, care şi impusese termenul "structuralism") a fost definirea conştiinței prin 6 caracteristici:

-este întotdeauna "personală", în sensul că aparține unui anumit individ;

-se află în continuă schimbare, fiind un proces neîntrerupt (stream of consciousness);

-judicios continuă: în ciuda hiatusurilor, identitatea individuală se menține întotdeauna;

-selectivă: alege în continuu relevanțe;

-decurge atât în forme “tranzitive”, cât şi “stabile” (în alți termeni: forme centrale şi forme marginale);

-funcția majoră a conştiinței este de supraviețuire, de mai bună adaptare, intervenind atunci când problemele sunt noi (în comparație cu deprinderile şi obişnuințele).

În urma acestor precizări, James redefineşte obiectul psihologiei: “studiul condițiilor conştientizării”.

John Dewey (1859-1952) a fost o personalitate ce a marcat o epocă în cultura americană: fiind eminent filosof, pedagog şi psiholog. A studiat cu Hull la Universitatea Hopkins, apoi la Minnesota şi Michigan. A fost autorul primului tratat american de psihologie (“Psychology”, în 1886).

Prin publicarea, în 1896, a studiului “The reflex arc concept in psychology”, Dewey devine fondatorul mişcării funcționaliste: respinge analiza comportamentului în unități S-R, ce nu surprinde coordonarea globală a comportamentului în vederea adaptării organismului la o situație. Apreciază ideea lui James despre continuitatea conştiinței. “Stimulul” şi “Răspunsul”, după Dewey, nu sunt entități existențiale, ci teleologice, cu considerentul atingerii unui rezultat (reproducerea speciei, conservarea vieții, deplasarea într-un anumit loc).

În anii următori, la Universitatea din Chicago, Dewey se dedică educației şi filosofiei; după publicarea lucrării-manifest “Psychology and social practice” (1900), Dewey devine, pentru toată viața, conducatorul mişcării “educației progresive”, o aplicare de succes a pragmatismului în domeniul învățământului. Tezele majore ale acesteia sunt: educația este viață; a învața înseamnă a face; instruirea trebuie centrată pe elevi nu pe obiectul de învățământ. După 1904 aduce contribuții funcționalismului prin fundamentare filosofică şi aplicație psihologică (în 1910 face o analiză a gândirii în termeni funcționalişti).

Contribuțiile funcționalismului:

- stimularea psihologiei ca ştiință experimentală relativă la om şi animale;
- promovarea unei metodologii a studiului variabilelor empirice;
- instrumentarea conceptuală a etologiei;
- formularea unei teorii asupra emoțiilor;
- s-a dovedit un sistem deschis la experimentalism, obiectivism, elementarism şi la raportul endogen-exogen.

XIII. BEHAVIORISMUL.

Cel care a dat denumirea de “behaviorism” noii paradigme a fost **John B.Watson** (1878-1958). Originar din Carolina de Sud, şi-a luat licența în anul 1900 la Universitatea Furman şi doctoratul în 1903 la Universitatea din Chicago. Primele cercetări independente au fost efectuate în problematica învățării în labirint, aplicând tehnicile lui Small, Morgan şi Thorndike. În 1908 devine profesor de psihologie la Universitatea Hopkins, unde colaborează cu Yerkes şi Jennings în studiul percepției vizuale la animale.

În 1913, în “Psychological review “, i-a aparut lucrarea polemică “Psychology as the behaviorist wiews it“. Aici defineşte psihologia ca o ştiință naturală pur

experimentală, ce urmareşte predicția şi controlul comportamentului. Excluzând introspecția din aria metodologică, nu recunoaşte nici demarcația dintre om şi animal; cât de complexă este manifestarea comportamentală a omului, ea aparține totuşi schemei generale de investigare a comportamentului, astfel încât referirea la conştiintă şi la alte entități mentaliste devine inutilă. În lucrări ulterioare, Watson a promovat un reducționism provocator (de exemplu, afectele reduse la modificări vasculare) şi a făcut referiri pozitive la reflexologia lui I.P.Pavlov. În "Behaviorism" (1925) apare preocupat de ambient şi de perfecționarea ființei umane.

1. Behaviorismul ca paradigmă.

1.1. Definirea psihologiei ca ştiință. Dacă ne referim la un text de maturitate, "The battle of behaviorism ", lucrare polemică din 1929, înregistrăm urmatoarea definiție: "acel domeniu al ştiințelor naturii ce se ocupă cu comportamentul uman, cu ce face şi ce ştie, atât învățat, cât şi neînvățat" (pag. 4). "Conştiinta" şi "viața psihică" sunt considerate "pure presupuneri". Obiectivele unei asemenea ştiințe a comportamentului se rezumă la două genuri de predicții: ştiind stimulul să prezici răspunsul şi invers.

1.2. Natura datelor. Pentru behaviorişti, datele despre psihic se referă la conexiunea stimul-răspuns, în toate ariile de raportare a organismului la mediu: chinestezie, verbalizare, reglaj glandular, toate plasate în spațiu şi timp, exprimate în măsuri cantitative.

1.3. Postulate. Din ampla literatură behavioristă pot fi relevate patru postulate:

a) în sfera comportamentului animal şi uman există un strict determinism;
b) comportamentul se reduce la procese psihomecanice, deci musculare şi glandulare;
c) orice comportament, oricât de complex, este analizabil în elemente de raspuns;
d) procesul conştiintei, dacă există, nu poate fi studiat ştiințific.

1.4. Modul de selectare a datelor. Consecvent unui determinism naturalist, Watson pune în prim-plan învățarea şi disponibilitatea ereditară.

1.5. Principiile conexiunii. Din orgoliu sau dintr-o fixitate conceptuală, Watson n-a acceptat principiul întăririi descoperit şi formulat, de Pavlov şi nici legea efectului, de la Thorndike. Punând în prim-plan legea exercițiului (frecvența şi recența), comportamentele, oricât de complexe ar fi, sunt explicate ca înlănțuiri de unități Stimul -Raspuns.

1.6. Raportul psihic-corp. În accentele sale extreme, behaviorismul înseamnă un monism fizic, în sensul că mentalul nu este decât o expresie a modului în care funcționează sistemul nervos; conştiința (daca există) nu are o existență independentă.

1.7. Programul de cercetări experimentale. Watson s-a remarcat şi a impus paradigma behavioristă, experimentând pe animale; sinteza acestor experimente o găsim în lucrarea "Psychologies of 1925". Ulterior însă, studiul comportamentului copiilor în prima lună de viață şi condiționarea emoțională au devenit cercetări curente. Prin observații zilnice asupra a peste 100 de copii, a identificat un "repertoriu comportamental la naştere". O concluzie a acestor investigații a fost lipsa unei diferențieri a abilităților manuale şi câştigarea acesteia pe măsura condiționării sociale. Prin studii longitudinale a demonstrat şi condiționarea fricii, furiei şi dragostei la copii, respingând astfel concepția tradițională a predeterminării ereditare. Prin situații stimulative speciale a educat frica (de exemplu, asociind un zgomot

puternic cu un anumit fapt, obiect sau animal), iar prin altele a înlaturat-o (prin asociere cu stimuli pozitivi).

2. Contribuțiile behaviorismului.

In ciuda neajunsurilor ce țin de îngustarea domeniului psihologiei, promovarea paradigmei behavioriste are meritul incontestabil al obiectivității metodologice şi clarității terminologice. Impactul său asupra ştiinței psihologice, dar şi asupra celorlalte ştiințe umaniste a fost enorm. Practic, în veacul ce s-a încheiat, nici un psiholog, om de ştiință, practician sau empirist, nu-şi putea da seama în ce măsură era behaviorist. Criteriul "public knowledge" pentru obiectivitatea faptului psihic nu poate fi respins, astfel că piedestalul psihologiei ştiințifice s-a înălțat semnificativ, spre sfidarea spiritului foiletonismului metafizic şi mitologic. Se apreciază că nici un sistem de gândire psihologică n-a atins claritatea definirii obiectului de studiu şi a metodei ca behaviorismul. Şi în problema conştiinței, transparența principiilor a fost totală: chiar dacă există, această funcție nu are rol cauzal, deci considerarea ei nu este utilă în explicarea comportamentului. Extinzând discuția la "interacțiunea minților", aceasta este posibilă, dar prin intermediul unor condiții ce țin de ambientul fizic.

XIV. GESTALTISMUL

1. Fondatorii gestaltismului. Fenomenul mişcării aparente, ce a dat de gândit psihologilor şi a condus la paradigma gestaltistă, şi-a găsit aplicația majoră în cinematografie. Cum se face că succesiunea unor stimuli luminoşi la fante distanțate, la un interval de cca 60 msec. dă observatorului impresia că lumina se mişcă de la o fantă la alta? Această întrebare a constituit obiectul unor îndelungate discuții între Wertheimer, venit la Institutul de Psihologie din Frankfurt pe Main în 1910, şi ceilalți doi colaboratori, la început subiecți ai experimentării, W.Kohler şi K.Koffka.

Lucrarea lui Wertheimer din 1912 lansa o nouă paradigmă, deoarece mişcarea aparentă nu putea fi explicată prin analiză şi relevare de componente; ea există datorită unor *relații* dintre componente (o anumită distanță dintre fante şi un interval de timp între cele două apariții luminoaes); maniera wundtiană de analiză se dovedea inacceptabilă, era respinsă de fenomenul însuşi, deoarece el era un fapt primar, iar nu unul dintre elemente; era o caracteristică a organizării lor în câmpul perceptiv.

2. Principiile gestaltismului.

a) *Gestaltul-calitate esențială a câmpului psihologic*. Se zice că raportarea gestaltiştilor la întreg este dificil de înțeles, deşi asertiunea "întregul este altceva decât suma părtilor" se găseşte şi la înțeleptul chinez Lao-Tzi, care trăise cu şase secole înaintea erei noastre; simpla afirmație a diferenței dintre suma părților şi întreg a fost considerată de B.F.Skinner, în deceniul al patrulea, o pseudoproblemă, deşi gestaltiştii delimitaseră, pe baza acestui criteriu, "gândirea productivă" şi "rezolvarea prin surprindere a legii de organizare internă" (prin Einsicht).

Chipul gestaltismului ar fi fost cu siguranță altul, mai cristalin şi prietenos, dacă Wertheimer ar fi trăit după 1943 pentru a-şi realiza dorința elaborării a două noi cărți, în completarea "Gândirii productive". Acestea urmau să trateze :

-"aspectele mai largi ale psihologiei gândirii";

-"problema logicii gestaltiste, în care problemele tradiționale apar ca un caz special euclidian; tot în acest cadru, aspectele euristicilor gestaltiste productive".

Prin natura intrinsecă a experienței lor cognitive, oamenii recepționează şi procesează datele într-un mod structurat, potrivit unor legi ale dependenței părții de

întreg. Realitatea însăşi are organizare structural-emergentă; exemplul apei, cu calităţile ei surprinzător de diferite faţă de elementele componente (oxigenul şi hidrogenul); structura casei, structurile materialelor şi ale ţesuturilor vii, circuitul electric funcţional etc. (W.Kohler tratează sistematic asemenea exemple în lucrarea “Die physichen Gestalten”,1920).

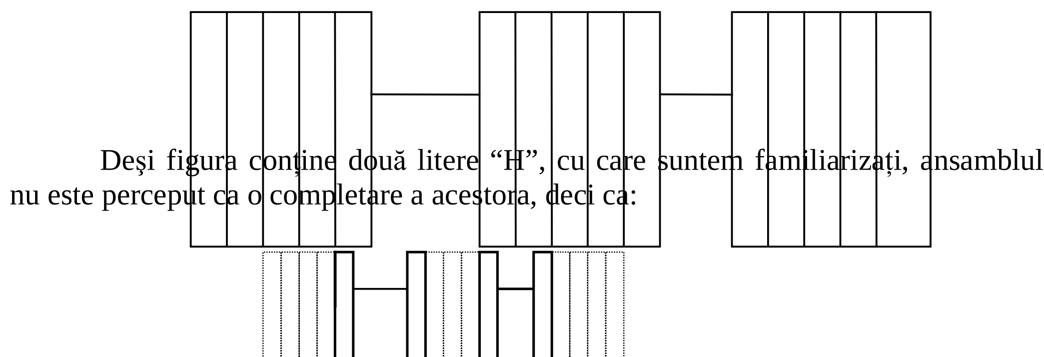
Cum ştie observatorul sau gânditorul că analiza sa trebuie să se oprească la o anumită configuratie a relaţiilor şi să nu mai continue avansul spre alte elemente? Răspunsul gestaltiştilor este de factură pragmatică: dacă se ajunge la identificarea unor regularităţi sau legi utile, demersul este declarat adecvat şi suficient. Acest principiu metodologic este considerat inevitabil pentru orice domeniu ştiinţific, cunoştinţele depinzând întotdeauna, în parte, şi de subiectul cunoscător.

b) *Raportul psihic-fiziologic*. Dacă în fizică noţiunea de câmp semnifică un spaţiu definit de mişcare a unor particule (ce poate fi descrisă matematic), în accepţiunea psihologică realitatea este alta. Sa luăm exemplul mai frecvent utilizat al câmpului perceptiv: câmpul semnifică un ansamblu de relaţii antecedent-consecvent, cu o descriere verbală sau matematică, în relaţie de care comportamentul de orice fel nu depinde punctual de caracteristicile locale ale situaţiei-stimul.

Ideea de câmp a captivat pe fiziologi şi i-a făcut să experimenteze interferenţe între forţe electrice, schimbări fiziologice şi percepţie (în special cea vizuală). Dacă în această privinţă datele n-au fost considerate edificatoare, relaţia dintre structurile cerebrale şi experienţă a fost definită sigur ca una de izomorfism. În “Gestalt psychology”, 1947, W.Köhler afirmă: “Organizarea experenţială în spaţiu este întotdeauna structural-identică cu organizarea funcţională în distribuţia proceselor cerebrale de bază” (pg. 61). Aşa cum o hartă şi teritoriul pe care îl reprezintă nu sunt identice ca natură, ci doar ca structură, câmpurile fiziologic şi experienţial permit urmărirea caracteristicilor unuia luând în seamă pe celălalt. Există reţele neuronale specializate în procesarea informaţiilor relative la aspecte holistice ale stimulului şi situaţiei.

c*) Atitudinea faţă de experienţa trecută.* Acest principiu, redat prin sintagma “simultaneitate” (între psihic şi fizic), este cu totul specific şcolii gestaltiste. Fără a nega total rolul experienţei trecute în reactivitatea individului într-o situaţie inedită, valoarea acesteia este diminuată in apariţia noii imagini perceptive sau soluţii; confruntarea concretă cu stimulul sau cu situaţia problematică este atât de hotărâtoare pentru comportamentul adecvat, încât modifică experienţa trecută. Percepţia este influenţată de trei tipuri de variabile: genetice, istorice şi situaţionale. Aceasta nu înseamnă că unele legi de organizare a gestalt-ului nu pot fi învăţate (cum ar fi principiul proximităţii: elementele apropiate aparţin aceluiaşi obiect).

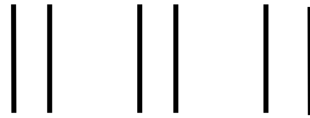
Gestaltiştii sunt preocupaţi de “efectul productiv” al impactului cu prezentul, la care pot contribui şi elemente native şi date ale experienţei trecute, fără însă a fi hotărâtoare. W.Kohler explica aceasta prin figura:

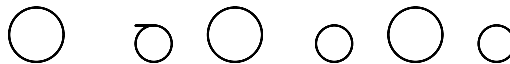
Deşi figura conţine două litere “H”, cu care suntem familiarizaţi, ansamblul nu este perceput ca o completare a acestora, deci ca:

d) *Principiile configurațiilor*. Enunțate în 1923 de M.Wertheimer ca rezultate experimentale, cu timpul au devenit cunoscute ca “legi de organizare”. Autorii gestaltiști și-au dat seama de dificultatea înțelegerii formulărilor verbale și au ilustrat fiecare principiu cu figuri.

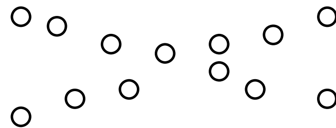
1) ***Proximitatea***: elementele dispuse împreună în timp și spațiu tind să fie receptate împreună. Figura alăturată este percepută ca trei perechi de linii și nu altfel:

2) ***Similaritate***: elementele asemănătoare tind sa fie percepute împreună într-o aceeași structură de lucruri egale. De exemplu, șirul unor cerculețe dispuse alternativ, mare-mic:

3) ***Direcția***: tindem să vedem figurile în modul în care elementele sunt orientate ca o curgere continuă. De exemplu:

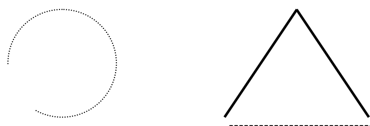
4) ***Set-ul obiectiv***: dacă se percepe un anumit tip de organizare, se formează o disponibilitate (set) de a vedea la fel și elementele-stimuli ce nu au întocmai aceeași dispunere. Vedem alăturat trei seturi de elemente: primul este compus din perechi clar delimitate spațial; în al doilea, delimitarea este mai estompată, iar în al treilea lipsește; totuși,întregul ansamblu tinde să fie perceput cu organizarea primei serii:

5) ”***Soarta comună***”: când elementele unei serii mai mari sunt dispuse altfel, ele tind să fie percepute grupat. Exemplu:

6) ***Pregnanța***: figurile tind să fie percepute ca “bune”, complete, stabile, în ciuda unor lipsuri. Alăturat vedem “cerc” și “triunghi”, deși sunt figuri incomplete:

3. Problematica învățării. După cum reiese din formularea acestor principii, Wertheimer admite prezența experienței trecute (ca set, ca tendință sau ca disponibilitate cognitivă); în general insă, gestaltiştii nu pun accentul pe "reproducere", ci pe "aspectul productiv", adică pe procesarea cognitivă determinată de "vectorii" situației prezente. Modul de cooperare a celor două grupe de factori, putem spune acum, n-a fost dezvăluit de gestaltişti, dar a făcut obiectul urmatoarei jumătăți de veac de cercetari în creativitate (inclusiv inventică).

Încă din cartea "Mentality of apes"(1925), W.Kohler demonstrează experimental că formarea imaginii perceptive este determinată de calitatea câmpului ca întreg. Rezolvarea unei probleme devine o *restructurare a câmpului perceptiv*, în sensul unei conpletări pentru ca, în raport cu problema pusă, câmpul să devină semnificativ. Cum configurațiile "bune" sunt stabile, o dată insightul (descoperirea, iluminarea) produs, experiența câştigată (deci învățarea) este stabilă.

În "Productive thinking", M.Wertheimer sugerează metode gestaltiste eficiente în problem solving, abordări în termeni holistici, diminuarea atenției pentru detalii, încercări oarbe şi căi înguste de dresaj (în spiritul lui Thorndike).

4. Paradigma gestaltistă.

4.1. *Obiectul Psihologiei*: studiul experienței imediate a întregului organism. În contrast cu behaviorismul, gestaltiştii s-au ocupat mai mult cu percepția şi aceasta din perspectiva condițiilor situației prezente şi a antecedentului.

4.2. *Postulate.* Un singur postulat este formulat clar: întregul domină părțile şi constituie realitatea primară, "unitatea elementară" de analiză, specifică şi profitabilă pentru psihologie. Mai sunt explicite alte patru postulate secundare: 1) izomorfismul, 2) contemporaneitatea, 3) legile organizării, 4) noncontinuitatea învățării.

4.3. *Datele analizei ştiințifice.* În această privință se poate observa o apropiere de behaviorişti, care au practicat acceptarea aceluiaşi gen de date privind învățarea şi rezolvarea de probleme. Dacă behavioriştii au exclus conştiința şi introspecția ca fapt al analizei ştiintifice, au acceptat totuşi comportamentul verbal; gestaltiştii au fost mai toleranți, acceptând relatările subiectului despre ceea ce recepționează şi gândeşte.

4.4. *Selecția şi conexiunea.* Problema de studiu pentru gestaltişti a fost nu selecția elementelor realului, ci structurarea lor: unele elemente devin fond, altele "figură pe fond". Legile de structurare formulate de M.Wertheimer sunt în fapt reguli de selecție; alți gestaltişti au definit unele proprietăți ale stimulilor care-i fac "invarianți" pentru procesarea cognitivă.

În ceea ce priveşte conexiunea (apariția formațiilor complete din elemente simple) trebuie remarcat faptul că principiile de organizare (ale gestalturilor) nu vizează conexiuni, ci raporturi dinamice între antecedent şi consecvent şi raporturi funcționale (cu efect emergent) dintre componente; principiul izomorfismului, de asemenea, explică aspectul productiv al procesării cognitive, cum vor zice creatologii – "a flexible use of knowledge".

5. Critici la adresa gestaltismului:

- Caracterul nebulos al teoriei, imprecizia definirii termenilor principali, în special a conceptului de "organizare". Conex acestei imprecizii este şi slaba predicție (de exemplu în privința transferului), conceptul de insight fiind global, fără enumerarea unor factori: favorizanți sau frenatori. De aceea, paradigma gestaltistă

a fost considerată mistică, neelucidând ceea ce stă dincolo de "mai mult decât" (organismul, celula, *percepția sunt mai mult* decât suma părților).
- Baza experimentală a gestaltiştilor a fost criticată pentru absența dimensiunii cantitative şi statistice.

6. Contribuțiile gestaltismului. Folosirea termenului de "câmp" în psihologie a contrariat mai mult pe fizicieni, pentru care, în domeniul lor, semnificația era bine stabilită. Analogia s-a dovedit însă productivă la nivel metateoretic, relevând atât calitatea holistică a interacțiunilor variabilelor unui sistem, cât şi caracterul dinamic al ansamblului (în sensul că interacțiunile se schimbă continuu după "principiul prezenței actuale a condițiilor"). O distincție operată de Koffka la începuturile gestaltismului între ambientul "comportamental" şi cel "geografic" a fost dezvoltată de Kurt Lewin (1890-1947) într-o teorie a câmpului ("Principles of topological Psychology", 1936; "Field theory in social science", 1951). Apelând la o modelare topologică (geometrie nonmetrică) şi la calculul vectorial, Kurt Lewin a întreprins numeroase cercetări asupra aspectelor dinamice ale vieții de relație

Alte studii experimentale au vizat învățarea unor comportamente sociale, geneza aspirațiilor, instituirea "spațiului de viață", rezolvarea conflictelor interpersonale.

Psihologia gestaltistă a înțeles că actul intelectiv (rezolvarea inteligentă) este corelatul psihic al structurii situației (W.Köhler, pe insula Tenerife), că există un gen de învățare prin iluminare (M.Wertheimer) şi că situațiile problematice sunt sau apar rezolvitorului în ipostazele de "sumă" sau de "gestalt" (K.Dunker).

XV. PSIHANALIZA.

Nici o altă paradigmă nu „a coborât" asupra lumii atât de şocant, ca o bombă; bulversarea mentalităților tradiționale a fost atât de generalizată încât sistemul a fost perceput ca ceva absolut nou. Aceasta şi explică, pe lângă o doză de malițiozitate, căutarea unor explicații în viața personală („psiho-socio-geneza") a fondatorului însuşi, Sigmund Freud.

Sigmund Freud s-a născut pe 6 mai 1856 în localitatea Pribor din Cehoslovacia, în familia unui mic comerciant. După o scurtă şedere în orăşelul Freiberg (Germania), când Sigmund avea patru ani, familia s-a stabilit la Viena; între opt frați, el a fost primul copil al lui Jacob Freud cu cea de a doua soție. Remarcat devreme ca elev performant, s-a îndreptat spre cariera medicală, mai ales la insistența părinților. Terminând facultatea, s-a simțit atras mai mult spre investigația ştiințifică, pe care a început s-o exerseze în anatomia sistemului nervos şi psihiatrie, cu concursul binevoitor al unor medici remarcabili. În 1885, Freud a obținut o bursă la Paris, având astfel ocazia să studieze cu celebrul specialist în hipnoză şi isterie, Jean Martin Charcot (1825-1893).

În următorii zece ani a pierdut interesul pentru anatomie, iar în 1895 a publicat, împreună cu Joseph Breuer (1842-1925) „Studii asupra isteriei", ce a marcat începutul psihanalizei. În anii următori s-a manifestat ca o fire independentă şi dificilă în colaborări, publicând în 1900 „Interpretarea viselor", carte ce l-a consacrat ca psihanalist.

Urmare a ocupației naziste a Austriei, pe 4 iunie 1938 Freud evită condiția de deținut (fatală pentru surorile sale), emigrând la Paris şi apoi în Anglia.

Freud a abordat inconştientul ca un teritoriu neexplorat al psihicului, iar nu ca un construct logic necesar în explicarea fenomenelor. Inconştientul şi conştientul sunt

două sfere în care se derulează, respectiv, *procese primare* şi *procese secundare*. De exemplu, ilogismul viselor este caracteristic pentru procesele primare, ca întreg.

Orientat spre dinamica vieții psihice, Freud identifică energia şi izvorul acesteia (pentru funcționarea aparatului mental): *libido*-ul, respectiv, *id*-ul. Diferitele instincte (din id) presează să se descarce de energia libidinală. Pentru aceasta îi trebuie un *țel* (în cadrul unei activități specifice) şi un *obiect* ce facilitează descărcarea. Id-ul acționează conform *principiului plăcerii*, eliminând energie, dar păstrând încă un nivel satisfăcător.

Un alt modul al sistemului psihic este *Ego-ul;* el funcționează după legile procesului secundar, adică după *principiul realității* (este un service de evaluare ce selectează acțiunile în mod rațional pentru a minimaliza teama şi a maximiza plăcerea).

Sistemul psihic îşi formează un al treilea modul, superego, la rândul lui compus din:

– conştiință: o instanță ce sancționează comportamentul după criteriul simțului vinovăției;

– ego ideal: o instanță ce recompensează comportamentele, prilejuind trăirea mândriei.

Superego funcționează după legile procesului primar, deci într-un plan necontrolat de conştiință.

Doi vectori pulsionali polarizează comportamentul unei persoane:

1) al vieții, integrării, continuității;
2) al morții sau dezintegrării.

Dacă pentru cel din urmă nu i-a rezervat un nume, *libido*-ul este energia vieții; ea „se fixează” pe reprezentări ale obiectelor externe; ca un proces de descărcare, numit cathexis, cu adresă dictată de specificitatea instinctelor, dar şi de stadiul dezvoltării individului.

Relativ la fenomenul *fixării* (metafora lui Stendhal, apreciată şi de C. Rădulescu-Motru, era mai fericită: emoțiile se *cristalizează* în obiect, generând sentimentul iubirii) el dezvoltă o teorie a „complexelor”, a cathectării libidoului în obiecte nepermise. Complexul sau conflictul Oedip este cel mai frapant: iubirea timpurie a băiatului față de mamă.

Cele trei sisteme ale personalității; tablou comparativ*.

	ID	**EGO**	**SUPEREGO**
Natura	biologică	psihologică	socială
Originea	ereditate	experiență	cultură
Contribuții	instincte	sine	conştiință
Orientare spre	trecut	prezent	trecut
Nivelul	inconştient	conştient şi inconştient	inconştient
Principiul	placerii	realității	moralității
Scopul	plăcerea	adaptarea	reprezentarea binelui şi răului
Raționalitatea	irațional	rațional	nelogic

* După Ch.Potkay, Bem P.Allen, *Personality; theory, research, and applications,* Monterey Brooks/Cole, Puol Co, , 1986, p.73.

Realitatea	subiectivă	obiectivă	subiectivă

1. Viziunea psihanalitică asupra obiectului Psihologiei. Fără a formula definiții în acest sens, Freud a intenționat să elaboreze un cadru conceptual sistemetic în jurul ideilor de inconştient, rezistență, transfer, energie instinctuală, catharsis, nevroză.

O analiză a cunoscutelor variante în psihanaliză relevă patru postulate:

a) viața psihică se supune unui determinism cert;

b) inconştientul joacă un rol esențial în determinarea comportamentului uman;

c) factorii hotărâtori în explicarea psihicului sunt cei motivaționali (sau "dinamici"); un gen de motivație poate instrumenta mai multe comportamente; acțiunea intenționată este mai potrivită explicării omului decât conexiunea S – R;

d) istoria organismului este de extremă importanță în determinarea comportamentului actual.

Evident, într-un sistem de gândire şi explicații atât de amplu, cum este psihanaliza, analiştii au identificat şi alte postulate de ordin secundar: trebuința sexuală este bazală, fiind prioritară pentru biologia organismului; există un conflict bazal între instinctele vieții şi morții; comportamentul este manifestarea interacțiunii a trei module: id, ego şi superego; raportul părinți – copii este hotărâtor pentru nevroze; visele, erorile în vorbire şi alte produse ale gândirii au o valoare simbolică relativă la experiența sexuală.

2. Contribuțiile psihanalizei la dezvoltarea Psihologiei. Psihicul ne pare astăzi multinivelar structural şi funcțional, în care operează forțe nebănuite înainte, răspunzătoare pentru dezvoltarea normală, patologică şi de excepție a vieții de relație. Obiectul psihologiei s-a extins, problemetica a devenit provocativă într-un înalt grad.

Metodologic, asociația liberă de idei, analiza viselor şi erorilor, în ciuda criticilor, înseamnă un progres, comparabil, după unii comentatori, cu inventarea microscopului în istoria ştiințelor naturii. Psihologia a căpătat, pentru publicul larg, prestigiul patrunderii inegalabile în mecanismele intime ale sufletului şi condiției umane.

3. Patru psihanalişti care şi-au afirmat "dreptul la diferență" față de Freud.

Alfred Adler (1870 – 1937), medic vienez, încă de la începutul "întâlnirilor de miercuri" organizate de Freud, din 1902, a devenit un discipol al acestuia. După prima conferință a Asociației Internaționale de Psihanaliză ce a avut loc în 1910, Adler a trecut în dezidență pe motiv că maestrul a dat întâietate la preşedenție lui Jung. La finele anului 1911, el a constituit şcoala rivală, cunoscută sub numele de *psihologie individuală*.

Ideea originală (tolerată un timp de către Freud) a fost aceea că teoria şi practica analitică trebuie să aibă drept obiect *mecanismele compensatorii; stilul de viață* al individului este determinat de acestea. Forța motivațională cea mai importantă pentru Adler este voința de putere a omului, sexul fiind doar un simptom. Copilul nu este un mic animal sexual ale cărui dorințe incestuoase trebuie reprimate, ci un organism mic şi neputincios, ale cărui trebuințe sunt satisfăcute şi gestionate de către adulții puternici. Copilul îşi dezvoltă treptat un simțământ al inferiorității față de aceştia şi tinde spre un statut de independență. Astfel, accentul în explicarea psihismului se mută de la instinctele şi energiile biologice la relațiile sociale instituite în familia în care creşte copilul. Conflictele esențiale sunt mai curând între individ şi

mediu, decât în interiorul individului. Stilul de viață este o construcție psihică determinată de acest raport.

Carl Jung (1875 – 1961), un psihiatru elvețian, captivat de “Interpretarea viselor” (lucrarea lui Freud apărută în 1900), l-a contactat pe Freud în 1907 la şedințele “Societății de miercuri”, la Viena. Relațiile s-au stabilit rapid, într-o compatibilitate deplină. Freud l-a propus pe Jung ca prim preşedinte al "Asociației Internaționale de Psihanaliză". Relațiile dintre cei doi au cunoscut o deteriorare, datorită slabelor performanțe ale preşedintelui Jung şi mai ales din cauza creerii unui hiatus conceptual între cei doi: discipolul a abandonat conceptul de libido, în favoarea unei “determinări actuale”, fondând noua şcoală de psihanaliză intitulată *psihologie analitică*. Respingând cauzalitatea exclusiv în termenii trecutului, Jung pune accent pe prezent (conjunctură şi simultaneitate, - *principiul sincronicității*), pe anticiparea viitorului şi creativitate; impulsurile primitive vizează la Jung autorealizarea şi împăcarea cu divinitatea.

Dacă Freud a dat prioritate energiei sexuale (conexe diferitelor zone şi stadii – oral, anal, falic, latent, genital), Jung a văzut că este vorba de o energie vitală ce se manifestă în forme ce țin de momentele importante pentru supraviețuire: hrănire, sex, autorealizare, comportamente arhetipale etc. Astfel, complexul Oedip poate fi întâlnit la copii, dar el nu are o bază exclusiv sexuală, ci emoțional – reflexă, datorată asistenței funcțional – organice şi afective, prioritar materne. Asimilând concepte şi patternuri cauzale din fizică, Jung a înțeles posibilitatea schimbărilor şi transferurilor de energie între diferite sisteme psihice. Sub puterea unificatoare a self-ului, inconştientul personal şi complexele sale, cel colectiv şi arhetipurile sale (*persona, anima, animus, umbra*), acumulează şi fac schimb de energie pentru a realiza gândirea, simțirea afectivitatea şi intuiția.

Teoria lui Jung, cu implicațiile sale în plan personalistic, metodologic şi terapeutic s-a dovedit repede în consonanță cu noul spirit sistemic al ştiințelor. Caracteristicile temperamentale, pregnante în gândirea psihologică cea mai veche, capătă o fundamentare în conceptul de transfer al energiilor de la un sistem la altul, în ansamblul compus din self, trecut, prezent, viitor şi mediu. Tipurile “introvert” şi “extravert” sunt astăzi înțelese şi acceptate de psihologi şi nepsiholohogi, ca un spectacol uşor de urmărit, dar revelator al unui real hipercomplex, în care un Eu activ stăpâneşte, controlează şi foloseşte datele experienței individuale şi colective.

Cât de diferite ar fi pattern-urile culturale, Jung vede în ele persistența unui filon comun: un cerc magic al tensiunilor, *mandala* sau *self*-ul, un press-ing spontan asupra elementelor experiențiale pentru integrarea lor într-o personalitate ce-şi pastrează identitatea în orice situație. Crede că această entitate s-a putut realiza numai într-o anumită perioadă istorică, în Evul mediu, când pulsiunile surprinse de modelul freudian au început să se manifeste doar ca subsidiare în ansamblul personalității.

În contactul său permanent cu lumea, self-ul poate avea două tendințe: o atenție mai mare pentru ambient (extroversia) sau pentru propria lume interioară (introversia). Tipologia individuală se amplifică, dacă se consideră că, asociat celor două tendințe, patru funcții pot fi dominante în măsuri diferite: gândirea, afectivitatea, sensitivitatea şi intuiția. Deci, tipologia umană se prezintă în termeni de atitudini şi funcții; persoana, ca identitate presupune acțiunea acestor factori în armonie.

XVI. PSIHOLOGIA UMANISTA.

1. Carl R.Rogers (1902 – 1987). S-a născut în Oak Park, o suburbie a oraşului Chicago, într-o familie "aşezată", practică, unită şi credincioasă. În 1919 devine student la Universitatea de stat Georgia şi are prilejul participării la multe activităţi, inclusiv ca participant delegat la o Conferinţă mondială a Federaţiei Studenţilor Creştini, în China. Cu oarecare întârziere, datorită unui ulcer duodenal, în 1924 îşi ia licenţa în istorie (audiase un singur curs de psihologie). A intrat apoi la Seminarul Uniunii Teologice, din New York, dar curând şi-a dat seama că nu are vocaţia ataşamentului la o anumită doctrină religioasă şi s-a transferat la Colegiul pentru profesori, al Universităţii Columbia, pentru a se forma pentru domeniul psihologiei clinice şi educaţionale. Aici şi-a luat doctoratul în 1931. Deja de un an începuse să lucreze la Centrul de îndrumare Rochester, din New York, cu prioritate pentru copii delincvenţi şi defavorizaţi.

În anii 1939 – 1940, Rogers a fost directorul acestei instituţii, apoi, pentru cinci ani profesor la Universitatea de stat Ohio; între 1945 şi 1957 – asociat al Centrului de consiliere de la Universitatea din Chicago. Până în 1964 a fost profesor la Universitatea din Wisconsin, în continuare, patru ani la Institutul de Vest de Ştiinţe Comportamentale şi, ultimul post, după 1968, la Centrul pentru Studiul Persoanei, în La Yolla, California.

Principalele cărţi ale lui Carl Rogers:

- "Counseling and psychotheraphy", 1942;
- "Client centered theraphy", 1951;
- "On Becoming a person", 1961;
- "Carl Rogers on encounter groups", 1970;
- "Becoming partners: marriage and its alternatives", 1972;
- "Carl Rogers on personal power", 1977;
- "A way of being", 1980;
- "Freedom to learn for the 80's", 1983.

Ideaţia lui Rogers a fost întotdeauna enunţată simplu, cu cuvinte înţelese cu mintea şi inima chiar la prima rostire. Prin atâtea cărţi enunţate mai sus răzbate o briză răcoritoare ce purifică şi împrospătează viaţa, gândirea, relaţiile cu alţii şi cu sine, raportul cu trecutul şi cu viitorul. Dacă Skinner s-a centrat pe comportament (ca o tranzacţie în monedă de recompensă şi pedeapsă), iar Freud a dat atenţie prioritară forţelor oarbe ale întunericului interior, Rogers se ocupă, scoate în prim plan, *persoana*: cu sufletul ei anticipativ, reflexiv, decentrat, empatic.

Intrăm în viaţă ştiind ce ne place şi ce nu, ce este, în general, bun sau rău; procesul evaluativ este operativ, firesc, flexibil, dar mai ales spontan, fără judecăţi şi precepte. Este un ghid intern ce funcţionează în copilărie fără blocaje, într-o unitate organică cu sinele; la vârsta adultă, acest contact natural se pierde, evaluarea devine inflexibilă, nesigură, nonconfortabilă, bulversată de grija de apărare şi, în general, de anxietate. Practic, evaluarea nu mai deserveşte pe deplin autorealizarea. Rogers explică acest fenomen prin conceptul următor:

- *Consideraţia pozitivă necondiţionată*. Dezvoltarea self-ului presupune acceptare şi dragoste; Rogers este convins că această nevoie de afecţiune din partea celorlalţi este înnăscută. De aici derivă importanţa hotărâtoare a persoanelor care se ocupă de viaţa copilului, în special rolul părinţilor. Acest "înalt edificiu" al protecţiei lasă însă o umbră cu efecte profunde: cum adulţii încep să determine ce este "corect" şi ce este "greşit", ce este "bine" şi ce este "rău", potenţialul evaluativ al copilului devine din ce în ce mai frânat, rolul său de decizie în materie de experienţă internă este

diminuat. Internalizarea valorilor din cadrul familiei, şcolii, bisericii, statului imprimă o rigiditate şi, evident, un gen de alienare a asistării evaluative a comportamentului. Ele sunt totuşi asimilate pentru că sunt privite pozitiv de către persoanele importante. Exemple de precepte: "supunerea necondiționată față de autoritate este un lucru bun", "a câştiga bani este foarte important", "a învăța la şcoală este bine", "a învăța neorganizat, fără scop, este o pierdere de timp", "erotismul este un lucru rău", "este nepotrivit pentru un bărbat să plângă" etc.

Ca urmare a acestor asimilări, se schimbă şi procesul realizării *imaginii de sine*; se folosesc repere de împrumut; disociațiile între ceea ce Subiectul crede despre sine şi ceea ce cred alții poate duce la tensiune şi nelinişte.

Considerația pozitivă necondiționată este un remediu al alienării: persoana vede că propriile-i gânduri şi simțăminte sunt pozitiv privite de către ceilalți, care-l înconjoară, şi mai ales de cei care-i sunt deosebit de apropiați. Sinonimele "considerației pozitive necondiționate" sunt "acceptarea" şi "lauda".

***Congruență şi incongruență* – termeni folosiți de C.Rogers pentru a desemna relațiile de concordanță, armonie şi, respectiv, discrepanță sau dizarmonie dintre imaginea de sine şi trăirile intime (organismic experiencing). Starea-țel în procesul de terapie este atingerea "stării de congruență", însemnând integrare, autenticitate, neînstrăinare, deci o armonie între tendința generală de actualizare şi autorealizarea sinelui.**

***Persona cu funcționalitate completă* – individ ipotetic ce reprezintă actualizarea maximă a unei ființe umane. În viața reală, funcționalitatea poate fi descrisă doar în termeni relativi. De acea "funcționalitatea totală" trebuie privită ca proces, iar nu ca o condiție statică: un organism funcționează bine, adaptativ, atât de mobil şi flexibil încât să întâlnească situațiile noi în modul cel mai eficient şi să aspire spre nivele mai înalte de actualizare; este vorba deci de o mişcare constructivă în direcția dezvoltării şi împlinirii continue. Evident, o asemenea persoană se caracterizează prin congruență, armonie între sine şi trăirea experiențială: de aceasta este conştient, o acceptă fără s-o nege sau s-o distorsioneze; testează efectiv realitatea pentru a-şi maximiza satifsacțiile; practică relații interpersonale armonioase.**

***Terapia centrată pe client.* Reținem de la C.Rogers o definiție a psihoterapiei, formulată în 1959, deci la două decenii de la prima sa carte ("Counseling and_psychotherapy", 1942): "psihoterapia este punerea în funcțiune a unei capacități deja existente într-un individ potențial competent" (p.221).**

Eficiența terapiei –susține el -este determinată de trei "condiții atitudinale":

- **Terapeutul să fie în starea de congruență, de armonie între ceea ce simte şi ceea ce-i transmite clientului.**
- **Terapeutul practică în raport cu clientul o apreciere pozitivă: acesta este "premiat" pentru tot ceea ce este şi ceea ce poate deveni.**
- **Înțelegerea empatică a clientului: terapeutul simte experiența internă a clientului, intrând şi rămânând în lumea lui subiectivă, fără a se împotmoli în temerile, confuziile şi alte emoții pe care acesta le trăieşte. Este o intuire şi împărtăşire a experienței**

clientului, în scopul sprijinirii lui să-şi găsească perspective clare (diminuarea temerilor de a se exprima, intrarea într-un contact mai apropiat cu propria experiență intimă – “organismică”).

2. Alți promotori ai psihologiei umaniste:

Abraham Maslow **(1908 – 1970) s-a născut la New York. Fiind student la Universitatea din Wisconsin, a fost atras de marile curente psihologice ale vremii: behaviorismul, apoi psihanaliza. A fost profesor de psihologie la mai multe universități, începând cu Brooklyn College. A devenit o personalitate marcantă a psihologiei americane, fiind onorat cu înalte funcții în asociațiile profesionale.**

Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt:

- **“Motivation and personality” (1954 şi 1970); “A theory of motivation” (1967); “The farther searches of human nature” (1971).**

Opera lui A.Maslow este o dezvoltare a ideii de “creştere psihologică” şi “afirmare a sinelui”.

Astăzi, chiar şi la cursurile de management şi în practica inginerilor se fac trimiteri la “piramida motivelor”, a lui Maslow. Având şapte nivele, baza (dimensiunea cea mai întinsă pe care se sprijină celelalte), o constituie “nevoile fiziologice” (foame, sete, sex etc.); urmează nevoia de securitate (adăpost, apărare de pericole etc.); apoi, palierele trebuințelor psihologice: nevoia de proprietate, dragoste, acceptare; de stimă şi apreciere; cognitive; estetice; autorealizarea sau actualizarea. Vârful piramidei a dat mai mult de gândit lui Maslow, elaborând o concepție a multimotivației: motivația pentru valori mai înalte, - frumusețe, ordine, justiție, perfecțiune, dorința de a crea, transcendența. Coalescența acestora este favorizată de nevoia de autoîmplinire sau autorealizare.

Printre promotorii psihologiei umaniste sunt şi alte nume cunoscute: R.W.Coan **(care a publicat în 1974 în Anglia, o carte despre “personalitatea optimală” (de succes şi confort, flexibilă, integră, cu identitate puternică);** Charlotte Bühler **(probleme de învățare şi dezvoltare).**

3. Replici critice la adresa psihologiei umaniste.

În mod special, concepției lui Carl Rogers i se aduc următoarele critici:

- Practică o fenomenologie naivă, acceptând ceea ce spun clienții, când de fapt, este recunoscut, verbalizarea este dificilă şi produce distorsiuni ale realității, mai ales când vizează lumea interioară; sub acest aspect şi valoarea testului “Q-sort” este îndoielnică.

- Proceselor inconştiente li se atribuie o prea redusă atenție, când, se ştie, ponderea lor în conduita umană este însemnată şi că fondul lor se alimentează continuu, se automatizează activitățile şi se formează set-urile.

- Behavioriştii critică faptul metodologic al culegerii datelor în condiții necontrolate.

- Multe concepte ale lui Rogers sunt vagi, slab definite. Exemplu: “experiența organismică” (intimă), “self-conceptul”, “funcționalitate completă”, “adevăr”, “frumusețe”, “persoană”.

XVII. TRECUT SI ISTORIE IN PSIHOLOGIA ROMANEASCA

În "Geneza psihologiei ca ştiinţă experimentală în România", Marian Bejat identifică două faze în devenirea psihologiei ca activitate ştiinţifică pe teritoriile româneşti:

I. Emanciparea psihologiei de sub influenţa metafizicii spiritualiste;
II. Constituirea psihologiei ca ştiinţă experimentală în România.

În prima fază sunt delimitate două perioade:

- până în anul 1860: problemele de psihologie prezente în opere filosofice, antropologice şi fiziologice;
- a doua jumătate a sec. al XIX-lea, perioada 1860 – 1890, de rezonanţă cu mişcarea de idei psihologice din Occident.

În a doua fază, se impun analizei istorice:

- perioada 1890 – 1920, cu primele laboratoare şi cercetări experimentale, cursuri universitare şi personalităţi cu operă recunoscută (şi valorificată) în Occident;
- perioada de după primul război mondial, 1920 – 1930.

1. Psihologia experimentală în România. După cum s-arelevat, primul laborator de psihologie s-a înfiinţat la Leipzig, în 1879. Experimentul apărea drept un atribut al maturizării ştiinţei şi numărul laboratoarelor a crescut rapid în toată lumea: în 1883, în S.U.A., de către Stanley Hall, la Universitatea John Hopkins; 1889 - Sorbona , H.Beaunis; Roma - G.Sergi; 1891 - Universitatea Columbia, New York , John mc.Cattell; Cambridge - Anglia.

În ţara noastră, primul laborator de psihologie a fost înfiinţat în 1893, la Iaşi, de către **Eduard Gruber**, doctor al Universităţii din Leipzig (cu o teză asupra luminozităţii culorilor, coordonată de W.Wundt).S-a născut la Iaşi, în 1861, într-o familie mixtă: tatăl – arhitect german, mama – o româncă din neamul domnitorului Cuza. După licenţa în litere şi filosofie la Iaşi, Gruber beneficiază de mentoratul lui T.Maiorescu şi face, cu intermitenţă, studii la Sorbona şi Leipzig. Publică prima lucrare de psihoestetică "Stil şi_gândire"; studiază sinesteziile; lucrările lui sunt apreciate de psihologi consacraţi şi publicate în reviste occidentale de prestigiu.

Eduard Gruber deschide, pe 21 octombrie 1893, primul curs de Psihologie experimentală din România (anunţat şi comentat pozitiv de presa locală), iar în 1895 începe să predea şi un curs de "Pedagogie modernă". Încetează din viaţă pe data de 28 martie 1896, spre consternarea generală a intelectualităţii ieşene şi a presei locale, care îi remarcaseră cu entuziasm ascensiunea în ultimii şapte ani.

În ultimul deceniu al sec. al XIX-lea, au apărut cărţi relevante pentru noul spirit experimental din psihologia europeană: "Introducere în psihofizică" (1812), de Şt.Michăilescu; "Principii de psihologie" (1892), de C.Leonardescu; "Problemele psihologiei" (1898), de C.Rădulescu-Motru; în 1895, Alfred Binet, invitat de ministrul Instrucţiunii Publice Take Ionescu, ţine la Universitatea din Bucureşti 12 prelegeri de psihologie experimentală (aprilie – iunie). Evenimentul a fost de excepţie, rectorul Universităţii, Titu Maiorescu, propunându-i ulterior, lui Binet să revină ca profesor.

Revista culturală "Contemporanul" a marcat epoca printr-o largă acţiune de propagare a mişcării de idei ştiinţifice în domeniu.

Nicolae Vaschide (1873 – 1907 s-a născut la Buzău, unde a urmat clasele primare şi gimnaziul; după absolvirea liceului "Sf.Sava" din Bucureşti, urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie, având ca profesori pe Titu Maiorescu şi

C.Dumitrescu-Iaşi. Susține licența în iunie 1895, cu teza "Senzațiile vizuale", aprecită ca excelentă şi premiată.

Cu ocazia prelegerilor lui A.Binet, Vaschide, în preajma susținerii licenței a fost apropiat savantului francez, alcătuind succesiv "rapoarte" despre fiecare curs şi prezentându-le în presă. Binet l-a apreciat şi l-a invitat la Sorbona, în laboratorul său de psihologie experimentală.

Din toamna anului vizitei lui Binet, 1895, până la sfârşitul vieții sale tragic de scurte, în 1907 (datorită unei pneumonii), Vaschide lucrează ca "ataşat" în laboratorul lui Binet (până în 1899), apoi în alte laboratoare; din 1901 este director adjunct al Laboratorului de Psihologie Patologică, de pe lângă Sorbona, condus de Ed.Touluse. Publică împreună cu Binet date de cercetare privind efectul muncii intelectuale asupra presiunii sanguine şi psihologia şcolarului; cu Touluse publică lucrări de metodologie (în 1904, o carte la care colaborează şi H.Piéron: "Technique de psychologie experimentale"). În cei aproape 12 ani petrecuți în Franța, pe lângă teza de doctorat, fişa sa bibliografică specifică 170 de titluri, printre care 12 cărți. Se ocupă de psihologie cu patosul metodologic al timpului, susținând că aceasta ar releva mecanisme subtile ale vieții mentale (în 1903, în colaborare cu Vurpas, publică "La logique morbide, 1. L'analyse mentale", primul volum dintr-o serie de patru proiectate; prefața, elogioasă, este scrisă de Th.Ribot). Două cărți sunt publicate postum: "Essai sur la psychologie de la main", 1909, 504 p. şi "Le sommeil et les rêves" (1911).

Constantin Rădulescu-Motru (1868 – 1957), filosof şi psiholog, a făcut liceul la Craiova şi Facultatea de Litere şi Filosofie la Bucureşti, şi-a continuat studiile la Paris şi apoi la Leipzig; în laboratorul lui Wundt a asimilat tehnica psihologiei experimentale, dar şi-a susținut teza de filosofie pe problema cauzalității la Kant; şi-a extins activitățile în laboratoarele de psihologie, învățând ulterior de la Charcot, Ribot, Beaunis şi Binet.

La Paris, C.Rădulescu-Motru îşi abandonează planurile de carieră juridică şi se interesează de psihologie (Ribot), psihofiziologie (Beaunis) şi psihopatologie (Charcot).

Părăseşte Parisul pentru München (un semestru, unde a audiat cursurile lui C.Stupf, în spiritul lui Brentano), apoi pentru Leipzig (doi ani şi umătate). Îl preocupă problema psihologică a timpului şi constată că bibliografia pe problemă este precumpănitor germană. Preocuparea pentru studiul funcțiilor psihice superioare, cum ar fi inteligența instrumentată de mişcare, nu intra însă în preocupările lui Wundt.

Lucrarea de doctorat la Wundt este terminată în iunie 1893, cu titlul "Despre dezvoltarea teoriei lui Kant asupra cauzalității în natură"; la susținere obține calificativul "Magna cum laude", după care este publicată în revista lui Wundt "Philosophische Studien", devenind lucrare de referință.

Întors în țară, C.Rădulescu-Motru funcționează, până în 1897, ca bibliotecar la Fundația Universitară, după care obține postul de conferențiar la Facultatea de Filosofie şi Litere şi ajunge astfel să țină primul curs de psihologie experimentală la Bucureşti, intitulat "Elemente de psihologie experimentală". În anul următor editează prima sa carte "Problemele psihologiei".

Definind în spirit naturalist ştiințific obiectul psihologiei, - condițiile producerii fenomenelor psihice şi înlănțuirea lor cauzală – Radulescu-Motru formulează replici argumentate la toate opiniile ce puneau la îndoială obiectivitatea ştiinței despre psihic; tratează relația psihic-fiziologic, specificitatea determinismului

în psihologie, raporturile individual – social, individualitate – personalitate, comportament reflex şi intenționat, suflet – spirit, psihologie – filosofie.

În 1906, Rădulescu-Motru obține fonduri pentru înființarea primului laborator de psihologie experimentală la Universitatea din Bucureşti.

Fundamentarea ştiințific-experimentală a psihologiei a creat un pol de interes academic, atracție pentru o nouă carieră. După audierea cursului de psihologie al lui Rădulescu-Motru**, Dimitrie C.Nădejde** îşi ia o licență strălucită cu teza "Valoarea vieții ca problemă psihologică" (1898). Peste câțiva ani va fi profesor alături de C.Rădulescu-Motru şi M.Dragomirescu, dar îşi întrerupe activitatea pentru studii în Germania; la Universitatea din München unde studiază cu Th.Lipps (psihologie, logică, etică, istoria filosofiei), cu I.Ranke (antropologie) şi cu Güttler (filosofia modernă). Teza de doctorat condusă de Th.Lipps a avut titlul "Eseu asupra teoriei biologice a plăcerii şi durerii" şi a fost deosebit de apreciată, publicată în germană şi franceză. Lucrarea este dezvoltată şi publicată la Leipzig în 1908 cu noul titlu "Teoria biologică a plăcerii şi durerii", iar la Bucureşti a fost tipărită doar o parte , cu titlul "Raportul între sentiment şi forța vitală".

De asemenea, tratează într-un mod nou raportul organic – stare sufletească în materie de afectivitate; starea organică apare doar ca un factor, iar acțiunea sa este mediată de stările şi cerințele sufleteşti. Problema are o valoare ştiințifică majoră, date fiind controversele din epocă relative la teoria periferică a emoțiilor, formulată în paralel de W.James şi de profesorul olandez de anatomie patologică Carl-Georg Lange (1834 – 1900).

La reîntoarcerea în țară, Dr.Nădejde era deja un om de ştiință format; studiile sale experimentale au concursul profesorului C.Dumitrescu-Iaşi şi a doctorului Obregia şi fac obiectul unei cărți publicate în 1910 sub titlul "Munca psihică şi încercările determinării ei cantitative" (Bucureşti, Editura F.Göbl şi fiii). Cartea este publicată peste doi ani şi în germană, la Leipzig. Începea o perioadă de preocupări ergonomice; datele sale sunt comparate cu cele relevate de E.Kraepelin (1856 – 1926), psihiatrul german care a elaborat teste psihologice pentru fiabilitatea umană. Dominanta preocupărilor sale ştiințifice a rămas relația fizic-psihic în diferite arii, ajungând la principiul că legile în psihologie trebuie să exprime raporturi schimbătoare dintre mărimi schimbătoare.

Avântul investigativ al lui Dimitrie Nădejde este treptat stins de frustrarea repetată de a nu mai putea reintra în corpul cadrelor didactice universitare după concediul de studii (psihologia nu era o catedră universitară distinctă de filosofie – logică – etică).

2. Trei domenii conexe în sprijinul dezvoltării psihologiei româneşti: fiziologia, neurologia şi endocrinologia.

a) *Institutul Internațional deFiziologie Experimentală de la Boulogne sur Seine*, lângă Paris, fusese frecventat de C.Rădulescu-Motru şi N.Vaschide; în 1902 îl are ca director adjunct pe **Ion Atanasiu** (1896 – 1926), absolvent al Facultății de Medicină Veterinară din Bucureşti, cu studii de fiziologie la Paris şi Bonn. Alături de J.Marey, este considerat părinte al electrofiziologiei nervoase. După moartea acestuia, în 1904, institutul îi poartă numele şi i se propune lui I.Atanasiu să-i fie director. În 1905 însă Atanasiu preferă să revină la Bucureşti ca şef de catedră de fiziologie generală şi comparată a Facultății de Ştiințe şi ca director al Institutului de Fiziologie, Universitatea Bucureşti.

Concepția sa ştiințifică este axată pe înțelegerea sistemului nervos ca sistem ce realizează interacțiunea organismului cu mediul, funcție realizată la toate nivelurile, de la instinctiv la intelectiv, prin reflexe; principiul asociației stă la baza dezvoltării şi

funcționării întregii vieți psihice (în “Convorbiri literare”, 4/1902). Ideația lui Atanasiu avea la bază “Reflexele creierului”, de I.M.Secenov, carte tradusă în franceză în deceniul al IX-lea al secolului trecut, precum şi concepția lui Ch.Richet (profesorul său de la Paris) despre ideea ca “reflex cu partea efectorie inhibată” (Pavlov i-a recunoscut lui Richet prioritatea introducerii termenului de “reflex psihic”, în care contează urmele cerebrale ale excitanților anteriori).

Interesul lui Atanasiu pentru psihologie a fost constant, profund, înalt apreciativ. Înainte de toate el vedea unitatea fizic-psihic ca un principiu al determinismului şi o condiție a progresului psihologiei; aduce argumente că în funcționarea organelor de simț este vorba de “excitanți specifici” şi organe adaptate, iar nu de “energii specifice” care “filtrează” şi contorsionează realitatea. Despre lumea externă avem “imagini reprezentative”, ce răspund direct cauzelor din mediu ce le-au provocat şi “imagini simbolice”, purtate de cuvinte, fără prezența imediată a obiectelor de referință.

Gândirea, memoria, afectivitatea sunt tratate în diferite lucrări din perspectivă sistemică, psihofiziologică şi genetică (cu deschidere spre educație). Toate manifestările ştiințifice ale doctorului I.Atanasiu au contribuit la atmosfera favorabilă unei psihologii ştiințifice, dotate conceptual şi metodologic pentru a deservi omul deceniilor şi veacurilor următoare.

b*) Gheorghe Marinescu* (1863 – 1938), om de ştiință format “la bază”, în țară (student la medicină în Bucureşti şi cercetător în laboratorul lui V.Babeş de anatomie patologică şi bacteriologică); în iunie 1881 pleacă la Paris pentru a lucra cu J.Charcot, apoi în Germania, Belgia, Anglia, Olanda şi Italia. În 1897 îsi susține teza de doctorat la Facultatea de Medicină din Paris şi se întorce în țară, unde devine şef de serviciu la secția de boli nervoase a Spitalului "Pantelimon" din Bucureşti şi profesor la Facultatea de medicină din Bucureşti (Clinica de Boli Nervoase şi Electroterapie).

Din 1900, Gh.Marinescu începe să se ocupe în mod special (nu doar ocazional ca mai înainte) de problemele limbajului, scrisului, sensibilității, sugestiei, nevrozelor. Psihoterapia capătă un caracter concret, operabil în baza principiului integrării corticale a tuturor funcțiilor neuronale.

Materialul experimental lăsat de Ed.Gruber, după moartea sa neaşteptată, este valorificat de Gh.Marinescu în 1911, în lucrarea “Studii asupra audițiunii colorate”. În 1916, Marinescu publică “Despre metodele psihologiei”, demonstrând o mare afinitate pentru studiul psihologiei: al conştiinței (“cea mai de seamă manifestare sufletească”, “ultimul teritoriu al evoluției psihice”).

În articolul în limba franceză “La vie scientifique à Petrograd”, 1917, se arată entuziasmat de cercetările lui Bechterev şi Pavlov, conturând perspectivele unei psihologii obiective, eliberate de iluziile introspecției şi speculațiile metafizicii. În autoobservație apar produsele finale ale gândirii, nu şi “procesele pregătitoare” din sfera inconştientului. Între cele două sfere, însă, există o conlucrare, anumite entități încep a fi conştiente şi, prin automatizare, trec în inconştient şi invers.

Ataşamentul lui Gh.Marinescu pentru o psihologie desprinsă de metafizic este exprimată în numeroasele sale lucrări asupra psihanalizei (de regulă critice), somnului, sugestiei, vârstelor, localizărilor cerebrale, amneziilor, nevrozelor. Metoda reflexelor condiționate este apreciată ca alternativă naturalist-ştiințifică de abordare a unei existențe obiective, care, când se pretează şi la autoobservație este distorsionată sau iluzorie.

c) *C.I.Parhon* (1874 – 1970), personalitate de vârf a ştiinței endocrinologice mondiale, cu o vocație profesională formată exclusiv în țară, dar cu o operă ştiințifică masivă şi inovatoare. Deşi nu-şi recunoaşte mentorii, primul său îndrumător a fost

Gh.Marinescu, în domeniul neurologiei, la Spitalul Pantelimon din Bucureşti. Pe fondul problematicii neurologice, descoperă factorii endocrini şi în decursul unui deceniu, în colaborare cu M.Goldstein, elaborează şi publică primul "Tratat de endocrinologie" din lume (1908). În 1910, elaborează un studiu (de 452 de pagini) asupra rolului glandelor endocrine în patologia mentală. Rezultatele studiilor sale sunt comunicate la congrese internaționale; în 1943, în "Analele de Psihologie" publică sinteza "Rolul hormonilor în viața psihică".

Interesantă este viziunea marelui cercetător fiziolog asupra psihologiei: o consideră un capitol al biologiei, deoarece are la bază funcționarea creierului şi a glandelor endocrine. De exemplu, emotivitatea este activată de excesul de secreție tiroidiană şi slăbită, până la apatie, de deficitul acesteia; în ultimul caz slăbeşte şi memoria şi învățarea (constituirea asociațiilor), efortul voluntar şi în general, tonusul psihic.

3. Începuturile psihologiei sociale. În cartea "Problemele psihologiei" (C.Rădulescu-Motru, 1898), similară poate cărții americane a lui James "Principles of psychology" (1890), se afirmă explicit importanța factorilor sociali, complementari celor biologici în explicarea psihicului uman.

Dacă în atmosfera intelectuală românească (promovată, de exemplu, de "Contemporanul" şi "Convorbiri Literare") noțiunile de psihologie socială începuseră deja să fie definite şi valorificate, cel care a instituit un sistem conceptual în acest domeniu a fost Dimitrie Drăghicescu **(1875 – 1945).**

Licean craiovean, Drăghicescu devine student la Filosofie şi Litere în Bucureşti, îşi dă licența în 1901 şi pleacă la studii umaniste la Paris. Foarte repede, în 1903, publică o carte de sociologie: "Le probleme du determinisme social. Determinisme biologique et determinisme social" (Paris, Ed.de la Grande France, 99p.). Îşi susține la Paris teza de doctorat "Du rôle de l'individu dans le determinisme social", pe care o şi publică la Editura F.Alcan, într-un volum de 366 de pagini.

Cartea "La probleme de la conscience. Étude psycho-sociologique", publicată în 1904-1906, s-a bucurat de un enorm succes, cei mai mari oameni de ştiință ai vremii au comentat-o şi apreciat-o ca ingenioasă, interesantă, aventuroasă şi profundă.

4. Psihologia românească după anii '20.

C.Rădulescu-Motru reluase din 1919, la Universitatea din Bucureşti, Cursul de psihologie (ce va fi tipărit în 1923) şi se preocupă de Laboratorul de Psihologie, aproape distrus de război; în acest scop, în 1921 vizitează Institutul de Psihologie din Leipzig, unde acum era director fostul său coleg (de la profesorul Wundt) Felix Krueger. Stabilind o colaborare cu acesta, revine în țară şi cere fonduri guvernamentale pentru dotarea şi dezvoltarea laboratorului, proces ce continuă aproape un deceniu.

Trecuseră 25 de ani de la publicarea cărții "Problemele psihologiei" (1898). Acum Rădulescu-Motru operează o distincție clară între metafizică şi psihologie, între explicația ştiințifică fondată pe *cercetarea experimentală* şi discursul "în sprijinul unui sistem filosofic sau al vreunei concepții sociale". Obiectul psihologiei este fenomenul psihic real: aşa cum se prezintă în experiență; studiul din punctul de vedere al opoziției şi intercondiționării cu altele; expresie a bogatei confruntări cu mediul biofizic şi social şi a unității dintre trăirea sufletească şi substratul ei material.

5. Primul institut de cercetări psihologice în România. În 1919, ia ființă Universitatea din Cluj, un simbol al întregii țări, al speranței în propăşirea spiritului cultural românesc, acest institut care este primul din spațiul românesc.

Printre cadrele universitare detaşate la Cluj pentru a realiza această operă a fost şi **Florian Ştefănescu-Goangă**, numit şeful Catedrei de Psihologie. Imediat, profesorul a înaintat un memoriu ministrului Instrucțiunii Publice în care solicita alocarea unui fond extraordinar pentru înființarea Institutului de Psihologie al Universității din Cluj. Din toamna anului 1922, institutul funcționează cu aparatură modernă şi bibliotecă pe măsură. În programul Catedrei de Psihologie pe care o conduce F. Ştefănescu-Goangă se prevăd lucrări ştiințifice de laborator; din anul universitar următor se ține cursul "Introducere în psihologia experimentală", precum şi cel de "Introducere în tehnica experimentală statistică"; începe demersul pentru înființarea unei secții de psihologie aplicată, pentru a pregăti baza ştiințifică (metode, teste etalonate, personal) a viitoarelor oficii de orientare şi selecție profesională.

6. Institutul de Psihologie al Academei Române a fost înființat la 1 octombrie 1956. În perioada postbelică, cercetare în domeniu se făcuse de către un colectiv în cadrul Institutului de Istorie şi Filosofie, care din 1953 trecuse ca o Secție de psihologie la Institutul de Fiziologie Normală şi Patologică al Academiei.

Primul director al noului institut a fost Mihai Ralea, şeful catedrei de psihologie a Universității din Bucureşti, care din 1938 venise de la Iaşi, în 1938. Prestigiul şi titlurile publice ale profesorului Ralea, fervent critic al "curentelor occidentale", au favorizat dezvoltarea continuă a institutului.

Din 1955, apare "Revista de Psihologie" (patru numere pe an); redacția ei a trecut la Institut, iar din 1964 a început să fie editată "Revue roumaine de sciences sociales –_serie de psychologie" (două numere pe an). Aceasta din urmă a prilejuit schimbul internațional de idei, cărți şi reviste cu peste 35 de țări.

Din 1958 până în 1968, director adjunct al Institutului a fost Alexandru Roşca, profesor universitar la Cluj.

Deşi planurile de cercetare şi rezultatele aveau o clară orientare spre practica socială şi economică, din iulie 1970, Institutul de psihologie este trecut sub egida Academiei de Ştiințe Sociale şi Politice, înființată în acelaşi an; după cinci ani, Institutul este unificat cu Institutul de Ştiințe Pedagogice (formând Institutul de Cercetări Pedagogice şi Psihologice), devenind institut departamental, pe lângă Ministerul Educației şi Învățământului.

Cele două schimbări au avut resorturi ideologice şi au "prilejuit" scoaterea din cercetare a unor specialişti remarcabili, ca Traian Herseni, C.I.Botez, Marian Bejat, Maria Mamali, Ileana Bărbat.

Conținutul activității de cercetare s-a reflectat, de-a lungul anilor, în studiile publicate în cele două reviste, comunicări ştiințifice, protocoale către instituțiile interesate de cercetări şi aplicații, monografii pe o largă arie tematică: istoria psihologiei, psihologie experimentală, gândire şi limbaj în ontogeneză, psihologie socială, concepte figurale, psihogeneză, psihologia muncii industriale, psihofiziologia atenției, psihologia jocului, psihodiagnoză, talent – inteligență – creativitate, psihologia artei, empatie, selecție şi orientare profesională, comportament simulat. Pentru lucrari deosebite, 19 cercetători ai Institutului au fost laureați ai Premiului Academiei.

În luna aprilie 1982, Institutul de Cercetări Pedagogice şi Psihologice a fost desființat prin hotărâre politică, axată pe o înscenare cu elemente inventate şi motivații ideologice: regimul dictatorial, care stăpânea totul, dar se temea de orice, a vrut să facă din clasica "ştiință despre suflet" o modernă sperietoare pentru suflete; cercetători îndelung formați, cu operă recunoscută, cu vârste între 40 şi 60 de ani, au fost repartizați ca muncitori necalificați în turnătorii, tăbăcării, curățătorii chimice şi filaturi.

Din 1990, Institutul de Psihologie funcționează din nou sub egida Academiei Române.

ÎNTREBĂRI –TESTE

1. Care au fost câteva dintre definițiile formulate, de-a lungul evoluției Psihologiei, cu privire la obiectul de studiu al acesteia?
2. Care este definiția sufletului formulată de Thales din Milet?
3. Care sunt elementele prin care Socrate marchează o reorientare hotărâtoare a gândirii psihologice?
4. Care sunt nivelurile sau "funcțiile" sufletului pe care le enumeră Aristotel?
5. Cum a formulat Hipocrat principiul umoralismului şi teoria temperamentelor?
6. Care este concepția epicureană asupra vieții afective?
7. Care este concepția carteziană despre reflex?
8. cum defineşte Spinoza afectele?
9. Care au fost replicile aduse la adresa asociaționismului?
10. Care a fost concepția lui W.Wundt asupra obiectului psihologiei, în cadrul paradigmei structuraliste?
11. Puteți enumera câteva dintre contribuțiile funcționalismului la dezvoltarea psihologiei ca știință?
12. Cum defineşte J.B.Watson, în cadrul behaviorismului, psihologia?
13. Care sunt principiile configurațiilor enumerate de M. Wertheimer?
14. Explicați modelele psihanalitice ale aparatului psihic.
15. Care este ideația lui Carl Rogers asupra persoanei umane?
16. Enumerați câteva lucrări (şi autorii lor) care au susținut şi au dezvoltat psihologia experimentală în România.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

1. Aristotel, *Despre suflet*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1996.

2. Laertios Diogene, *Despre viețile şi doctrinele filosofilor*, Iaşi, editura polirom, 1997.

3. Grigore Nicola, *Istoria psihologiei*, Bucureşti, Editura Fundației *România de Mâine*, 2001.

4. M. Bejat, *Geneza psihologiei ca ştiință experimentală în România*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972.

5. V. Pavelcu, *Drama psihologiei*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972.